

ГОДИШНИК НА СОФИЙСКИЯ УНИВЕРСИТЕТ „СВ. КЛИМЕНТ ОХРИДСКИ“
ФИЛОСОФСКИ ФАКУЛТЕТ
КНИГА БИБЛИОТЕЧНО-ИНФОРМАЦИОННИ НАУКИ
Том 5, 2013

ANNUAIRE DE L'UNIVERSITE DE SOFIA „ST. KLIMENT OHRIDSKI“
FACULTE DE PHILOSOPHIE
LIVRE DES SCIENCES DE L'INFORMATION ET DES BIBLIOTHEQUES
Tome 5, 2013

**„ОТКРИТИЯТ ДОСТЪП (ОД)“ ДО ИНФОРМАЦИЯТА И НЕГОВОТО
МЯСТО В СОФИЙСКИЯ УНИВЕРСИТЕТ „СВ. КЛИМЕНТ ОХРИДСКИ“.
ОПИТЪТ НА СПЕЦИАЛНОСТ „БИБЛИОТЕЧНО-
ИНФОРМАЦИОННИ НАУКИ“**

АЛЕКСАНДЪР ДИМЧЕВ

*Alexander Georgiev Dimchev: „OPEN ACCESS“ TO INFORMATION AND ITS
ROLE IN SOFIA UNIVERSITY „ST. KLIMENT OHRIDSKI,, THE EXPERIENCE
OF THE „LIBRARY-INFORMATION SCIENCES“ SPECIALTY*

The paper is a brief historical analysis and outline of the contemporary issues of the ‘open access’ initiative. The beginning of the ‘OA’ movement to scientific publications emerged in the 90’s of the 20th century and was associated with the possibilities of providing free and quick access for scientists to scientific information online, as well as the idea of overcoming financial barriers. The main ideas of forums, held at Budapest (2001), Bethesda (2003) and Berlin (2003) are presented together with the main courses – the „green“ and the „golden“ roads, their advantages and shortcomings. An attempt is made of an evaluation of the chances of acceptance and application of the two strategies by the scientific community, publishers of periodicals. Barriers and challenges before OA are presented. The conclusion is made that part of specialists consider OA a revolution in scientific communications. They are aware of the high expenses and low productivity of the traditional approach for ensuring access to scientific knowledge and also review the occurring processes as a catalyst to changes in the philosophy of the organization of research work towards a road leading to higher quality and efficiency. The expectations are that the changes shall be fundamental, thus exercising their influence on the entire chain of research as a whole. The evaluations in the paper are carried on the basis of analyses and studies of the evolution of open access in the past decade. On this ground the conclusion is drawn, that in spite of the difficulties, barriers and resistance, achievements so far speak of optimism for OA. The first steps are taken in this respect towards the creation of a more effective and cheaper global network for com-

munication in science, which possess and distribute enormous data bases. The system should outline the road to coordination and relationship within particular fields of knowledge. It should also resolve a basic question, namely the possibility of the representatives of research communities at large, regardless where they are, to work in an interactive mode throughout the entire research cycle – from the exchange of ideas, research methods, instruments, data, information to the final result and knowledge. The idea became popular through the term ‘social productivity’. It shall lead to a change in the work of researchers and the philosophy of science. Such changes shall have a decisive role not only for researchers and library information specialists, but also for the research community at large and the participants in the communication chain - authors, publishers, distributors of information and literature, bookshops, advertising agencies, creators of data bases, together with management bodies and commissions, dealing with knowledge and information. It is early to claim a light transformation and substitution of communication channels in science. Traditions and conservatism, even conflicts offer some advantages. What is essential is that in the coming years a balance is reached. Hope for this is to a great extent in OA.

Преглед на инициативата за „открит достъп“

Ще започна настоящата статия с вдъхновяващите и проникателни думи на едни от най-ревностните привърженици на „открития достъп“, които са убедени, че това е най-значимият феномен в съвременната наука. Ето какво заявяват Лий ван Ордел и Катлийн Борн за ОД в своя публикация, предизвикала заслужен интерес и дебати, озаглавена „Преглед на цените на периодичните издания през 2008 г.: приемане на открития достъп. Глобални инициативи и стряскащи успехи загатват за сериозни последици от открития достъп върху публикуването на списания.“[33] „За него се спори от години. Той се предлага като освободител на информацията, която търси откритост, като арбитър за правата върху споделена интелектуална собственост и движеща сила за открития, изобретения, лечение и икономии на средства. Охулван е като посегателство над капитализма, като катализатор за провала на свързаното с отговорност публикуване и появата на лъженаука, и като наивна измислица на интелектуалци идеалисти, които нямат представа от реалния живот. „Той“, разбира се, е откритият достъп. За всички е очевидно, че откритият достъп се налага като убеждение в световен мащаб... Научните общности все по често нарушават традицията и призовават към открито споделяне на изследвания, софтуер и данни. Една от тези глобални инициативи е кампанията за осигуряване на открит достъп до резултати от изследвания, финансирани с публични средства. ...Тя стана причина за поредица от поразителни успехи с вероятност от сериозни последици за издателите на списания.“

Началото на движението за „открит достъп (ОД)“ до научните публикации се появява през 90-те години на миналия век. Свързва се с възможността за предоставяне на свободен и на бърз достъп на учените до научната информация в онлайн режим, както и с идеята за преодоляване на финансовите бариери.[24] За негов основоположник се счита физикът Пол Гинспарг, който през 1991 г. предлага да създаде в Лос-Аламос безплатни електронни архиви за препринти на ядрени физики.[4] Три години по-късно друг учен – Стефан Харнад публикува получените известности „подривни предложения“. В тях той предлага „самоархивиране в интернет“ чрез поместване на собствените разработки в сайт. Авторът подчертава, че откритостта на резултатите от изследванията „ще допринесат максимална полза новите идеи по-ефективно да стигат до очите и умовете на участниците в мрежата, до учените от цял свят, занимаващи се с изследователски проблеми“. Предложенията предизвикват активна дискусия сред представителите на различни научни колегии. Допълнително в нея се включват и библиотечните специалисти. Асоциацията на научните библиотеки в САЩ публикува през 1995 г. материалите от полемиката. Необходимо е да се подчертае, че за развитието на ОД много съществена роля изиграват през годините библиотекарите.[11, 31] По този начин се сливат „пътищата“ на учените и на библиотечните специалисти в общо движение за „Открит достъп“, а Стефан Харнад е признат за негов първопроходец.[4] По думите му, „специфичното съдържание на ОД е, че към него се отнасят 2,5 млн. научни статии, публикувани ежегодно в около 25 000 рецензирани научни списания в целия свят, особено в областта на точните и естествените науки. В категорията на ОД също така попадат и: научни книги, чиито автори биха пожелали да ги предоставят в режим на ОД; изследвания и данни, ако учените, които са ги получили, са готови да ги споделят с всички; програмни продукти; аудио- и видеоматериали. Все пак е коректно да се подчертае, че най-важната част от представяното в ОД са статиите в рецензираните научни списания. Авторите на тези статии са силно заинтересовани резултатите от техните изследвания да станат широко известни, за да бъдат цитирани. Също така да бъдат основа за бъдещи изследвания. Както е известно активното цитиране и използване на статиите формират „научните приноси“ на авторите и на тяхното „влияние в науката“¹.

В теоретичната литература има натрупани доста определения и тълкувания на открития достъп. Те се развиват непрекъснато с промяната на технологията, с приложимостта и еволюцията на възгледите, свързани с него. Ревизират се на значими научни форуми, посветени на темата. Сред тях е важно да бъдат открити срещите, проведени в Будапеща (2001), Бетесда (2003) и Берлин (2003). Според Чарлс Бейли,

специалист в областта на комуникациите, сред най-меродавните определения и коментари са възприетите по време на „Инициативата за открит достъп от Будапеща“. Той представя своята гледна точка по следния начин: „Откритият достъп онлайн трябва да бъде онази литература, която учените предоставят на всички, без да очакват заплащане. Тази категория включва преди всичко техните професионално рецензирани статии в списания, както и текстове, които все още не са публикувани, но те биха желали да ги предоставят онлайн за коментар, или за да известят на колегите си за важни научни открития. Съществуват различни степени и видове по-широк и по-тесен достъп до тази литература. Под „открит достъп“ до нея ние разбираме наличността ѝ за обществено ползване в Интернет, което позволява четене, прехвърляне, копиране, разпространяване, отпечатване, търсене или създаване на линкове към пълните текстове на тези статии, прегледа им за индексирание, обработване на данните от тях със софтуер или използването им за всяка друга законна цел, без финансови, правни или технически ограничения, извън свързаните с достъпа до самия Интернет. Ограничаването на репродуцирането и разпространението и ролята на авторското право в тази област трябва да осигуряват на авторите само контрола върху цялостността на тяхното произведение и правото им да бъдат правилно и коректно позовавани, и цитирани.“

На форума през 2003 г. в Бетесда определението от Будапеща е обогатено в следния смисъл: „Авторът(ите) и притежателят(ите) на авторското право предоставя(т) на всички ползватели свободно, неотменимо, навсякъде и винаги правото на достъп и лиценз за копиране, ползване, разпространяване, прехвърляне и публично представяне на произведението, и създаване и разпространяване на производни произведения във всякаква дигитална преносна среда за всякаква разумна цел при коректно посочване на авторството, както и правото на малък брой печатни копия за лична употреба. Пълна версия на произведението и всички приложения, включително и копие от горното разрешение е депозирана в подходящ стандартен електронен формат, веднага след първоначалното публикуване в поне един онлайн репозиториум, поддържан от академична институция, научно дружество, държавна агенция или друга утвърдена организация, която се стреми към предоставяне на възможност за свободен достъп, неограничено разпространяване, оперативна съвместимост и дългосрочно архивиране (така например за биологичните и медицински науки такъв репозиториум е PubMed Central)“.

Питър Субер, един от ревностните застъпници на идеята за открития достъп, дефинира неговата същност по следния начин: „свободният достъп отстранява „ценовите бариери“ (т.е. таксата за абонамент) и

„барьерите на разрешението“ (като ограниченията на авторското право и лицензирането) за „литературата, за ползването на която не се заплаща на автора“ (т.е. научни статии, написани от авторите за бесплатно ползване), което ги прави достъпни при „минимални ограничения (напр., посочване на автора)“. По-късно той поставя въпроса за обобщаване на определенията, утвърдени от „Инициативата за открит достъп“ в Будапеща, „Изложението от Бетесда“ и „Берлинската декларация“. Назовава актуализираната версия „Определение за открит достъп БББ“ и отбелязва, че то „отстранява както ценовите бариери, така и бариерите на разрешението“. Другаде обаче Субер посочва, че, ако премахнем само заплащането, то привържениците на ОД ще получат повече от онова, което им е нужно.

Харнад продължава тезата със следното съждение: „още по-оптимално е решението за поместване на електронната версия на документа в режим на открит достъп в интернет. Именно тази технология съставлява основата и същността на това, което ние наричаме „Открит достъп“: бесплатно, оперативно, постоянен и глобален достъп до статиите в рецензирани научни списания“. Чарлс Бейли въвежда много съществен факт, свързан с правото на функциониране на открития достъп. Той е на мнение, че според съществуващото законодателство притежателите на авторски права могат да разрешават на ползвателите достъп до техните произведения и могат да им предоставят допълнителни права, така че съществуването на ОД не налага промяна на законодателството за авторско право.

Замисляйки се за настъпващата промяна в традиционно утвърдената схема за разпространение на научното знание и информация, могат да бъдат открити следните по-значими и определящи **причини**:

- Бързи промени на информационните технологии;
- Експоненциално увеличаване обема на данните, сведенията и публикациите в областта на изследователската дейност;
- Непрекъснато растящи цени на научната информация (По данни на Асоциацията на научните библиотеки в САЩ цените на списанията за последните 15 г. нарастват с 215%, което сериозно се отразява на бюджетите на библиотеките.) [24];
- Бързото развитие на науката и необходимостта от ускоряване процеса за достъп до изследователските резултати и постижения на учените. (При традиционния издателски модел има забавяне в цикъла на издаване на научната литература – от подаването на ръкописите до тяхното публикуване и разпространение);
- Динамични промени в издателския, книготърговския и дистрибуторския сектор;

- Преминаване към масирана цифровизация на научната литература (над 95% от реномираните научни списания имат електронна версия, около 35% от научните монографични издания са в електронна форма и т.н).
- Трансформации в методите за създаване, съхранение, представяне и разпространение на информационните ресурси и продукти;
- Появата на нови канали за информиране и търсене на възможности за въвеждане на „нов ред“ при организирането, съхранението и либерализирането на достъпа до научното знание и факти;
- Търсенето на възможности за преодоляване на „информационната изолация и неравенството в науката“;
- Несъгласие в обществото да се заплаща „два пъти“ на научните организации със средства на данъкоплатците. (От една страна за финансиране на изследователската им дейност, а от друга – за откупуване от научните организации на резултатите от изследванията, субсидирани с правителствени фондове под формата на информационни продукти и издания от комерчески издатели и дистрибутори на литература и бази данни).[24]

Част от специалистите гледат на открития достъп като на революция в научните комуникации. За тях е видно колко скъп и непродуктивен е вече традиционният поход за предоставяне на достъп до научното знание. Те разглеждат протичащите процеси и като катализатор за изменение на философията за организиране на изследователската дейност и като възможност за избор на по-качествен и ефективен път. Очакванията са промените да бъдат фундаментални и да наложат своето влияние върху цялата верига на научното знание. Британският журналист и историк на инициативата за открития достъп Ричард Пойдер твърди, че след около 10 години ОД заплашва да унищожи индустрията за публикуване на научните издания, оценявана на стойност около 6 млрд. долара годишно в САЩ. Това кара дори най-крупните издателства да се страхуват от поражение.

Разбира се, не са малко и скептиците на движението. Последните твърдят, че трудно може да бъде разбит стария модел, базиран на наложили се вековни практики за организиране и разпространение на знанието сред научите колегии. Не допускат, че така лесно може да отпадне монополът и да се оттеглят от пазара на информация комерческите издателски и дистрибуторски фирми. Според тях тези субекти на пазара на информация притежават сериозен опит и държат ключови позиции и механизми в областта на създаването, организирането, разпространението, представянето и оценката на научната информация и знанието. По данни от службата за проучване на пазара Outsell, през

2006 г. десетте най-известни издателства за научно-техническа и медицинска литература са получили 53 % от приходите на пазара на списания, оценяван на 16,1 милиарда долара.[33] За същия период от време, пет от шестте издатели на списания, включени в първата десетка (Elsevier, Springer, ACS, Wiley и Blackwell), показват растеж от 0,5 до 7,7 %, независимо от трудностите и стагнацията на пазара. Песимизмът се подхранва и от позицията на самите учени, която те заемат по отношение въвеждането на ОД. Много сполучливо техните колебания са отразени от Харнад чрез метафората за „Паралича на Зенон“.[10] Авторът посочва невъзможността да настъпи бързо „вълшебната нощ“ за ОД, която да го наложи скоро на арената на научните комуникации. Според него тя не е настъпила – нито 1994 г., нито в последните години, нито до днес. Защо се случва така? Както ученият смята съществуват не по-малко от 34 причини, поради които това не е станало. Всички те са от психологически характер и по неговото мнение нямат сериозно основание за „опасенията“. Неслучайно синдромът е припознат с цитирания по-нагоре термин. Харнад заявява: „Аз се опасявам, че самоархивирането на моя статия ще наруши авторското ми право... или, че статията няма да бъде рецензирана... или ще доведе до изчезване на научните списания... или, че онлайн средствата за информация не са надеждни... или, че на мен не ми достига времето за самоархивиране...“

През годините инициативата за открит достъп преминава през редица сложни въпроси и метаморфози, в търсенето на своето място и полезност. Постепенно набира скорост и привлича все повече привърженици. Ясно се открояват два модела за архивиране и безплатно използване в онлайн режим на въвежданата информация от научни статии. Те се легитимират в пространството като „**Златен път**“ и „**Зелен път**“. Основават се на следните решения:

- „**Златният път**“ – посредством създаване на списания на свободен достъп или преобразуване на съществуващи списания или издания;
- „**Зеленият път**“ – чрез самостоятелно архивиране на научни публикации от учените в собствени или институционални уебсайтове (репозиториуми) с цел да станат общодостъпни (архивирането не изключва публикуването на тези статии в комерчески списания).[4]

Кой от двата пътя се очертава да има по-добро бъдеще?

Ето първоначалното мнение на Алма Суон: „Беше по-лесно да си представим т.нар. „златен път“ към открития достъп. Изглеждаше, че „зеленият“ е безнадеждно запрещен от ограниченията на авторското право и разпръснатостта на информацията в интернет. Две обстоятел-

ства обаче допринесоха „зеленият път“ да спечели много по-голямо доверие и дори да бъде приет като по-перспективен (или по-голяма заплаха за издателите). Първият тласък с появата на стандарта за обмен на метаданни (*Open Archives Initiative – Protocol for Metadata Harvesting (OAI-PMH)*), който позволява систематично претърсване на съдържанията от репозиториумите. Следващата стъпка е свързана с възприемането (макар и неохотно) на самостоятелното архивиране от издателствата. Условието за разрешаване на право да се архивира при отделните издатели са много различни (това обаче се счита за здравословно от гледна точка на конкуренцията). Въпреки тази неопределеност, появата на т.нар. „зелени“ издатели позволи към редица университети и научни центрове да се развият институционални репозиториуми, най-често под ръководството на библиотекари,„[32].

Други водещи експерти застават зад позицията, че „златният път“ е с по-големи шансове в следващите години.[18, 19] Поредица от благоприятни събития, действия и решения им дават основание за подобен оптимизъм. Базирайки се на анализи, те преценяват „златния път“ като платформа, към която постепенно ще започнат да се насочват всички рецензирани научни списания. В подкрепа на споделената хипотеза може да бъде посочен „Указател за списания на свободен достъп“ (*Directory of Open Access Journals – DOAJ*), поддържан от Университета в Лунд.[9, 26, 23] В началото на 2012 г. той предлага информация за онлайн достъп до 7 489 научни списания (регистрирани в периода 2002–2012 г.).[13, 26] Показателна е тенденцията за нарастването на броя на изданията през годините.

Таблица 1. Нарастване на броя на изданията през годините (към 15.02.2012 г.) По данни от Университета в Лунд

Години	2002-2005 г.	2006-2009 г.	2009-2010 г.	2010-2012 г.
Брой заглавия – общо	1 141	3 588	4 348	7 489

Видно е рязкото увеличаване, особено в последните две години, което е показателно за сериозна промяна в ориентацията на научната периодика към „златния път“. Много съществена роля за развитието на „златния път“ изиграват основаните, съответно през 1999 и 2001 г. „BioMed Central“ и „Публичната библиотека за наука“ (*PLoS – Public Library of Sciences*).[14, 29] Особено поучителен е подходът, възприет от BioMed Central, последван от други създатели и дистрибутори на научна периодика. BioMed Central е издателство, специализирано в

областта на науката, технологиите и медицината. Публикува 220 рецензирани списания по медицина и биология в свободен режим онлайн. Учените, които поместват своите изследвания в издателството запазват авторските си права над статиите в съответствие с *Creative Commons Attribution License* („Съзидателно споделяне,“). По този начин се дава право статиите да бъдат ползвани или препращани многократно без рестрикции за потребителите, при условие първоизточника да бъде коректно цитиран. Важна стъпка в тази посока е въпроса за финансовите политики при публикуването. BioMed Central поема таксите за включването на статиите в неговите списания, по определени правила, което има стимулиращ ефект и премахва финансовите бариери пред изследователите. Издателството е притежание на Springer Science+Business Media и също така поддържа Springer Open platform. Пътят поет от издателства като BioMed Central и други подобни, които следват неговата логика и позиция се оказва печеливш и им осигурява стабилитет.

Резултатите в изследването на Роджър Кларк за оперативните разходи при моделите на публикуване на списания с рецензирани статии потвърждават хипотезата, че стойността на публикуването на електронно списание в режим на ОД, е по-ниска от стойността на публикуването на електронно списание, достъпно чрез абонамент.[33] Интерес представлява становището и данните, които привежда Дейвид Люис за бъдещето на „златния път“ на ОД.[21, 22] Авторът застъпва тезата, че той се явява деструктивно нововъведение. По прогнозни изчисления „златния път“ ще обхване 50% от научните списания между 2017–2021 г., а към 2025 г. около 90% от тях ще бъдат достъпни в такъв режим. Това означава, че през следващите десет години се очакват да настъпят драстични събития в издателския сектор за научна литература. Промените ще доведат дотам, че библиотеките ще избягат от примката на високите и непрекъснато растящи стойности на периодиката, които ги затискат в последните две десетилетия. Опасността от „златния път“ според автора е не само за унищожаване на бизнес модела при абонамента на списанията, но и за цялата комерсиална система. „Част от разрушената комерсиална система ще бъдат академичните библиотеки, които повече няма да бъдат необходима част от системата за научна периодика“.

Интерес предизвиква анализът за потенциалния ефект, свързан с идеята за „направата на списанията свободни за достъп след шест месеца ембарго“. Той е в духа на търсене на нови модели в издателската и разпространителската дейност под натиска на растящите цени на периодиката и навлизането на открития достъп. В прес-съобщението от 1 юни 2012 г. на Асоциацията на издателите във Великобритания се правят изводи на основата на подготвен доклад от международната Асо-

циация на научните и професионалните обществени издатели (The Association of Learned, Professional and Society Publishers – ALPSP).^{2,3} Докладът сочи, че 65% от библиотеките, които абонират периодика в областите наука, техника и медицина (Scientific, Technical and Medical – STM) и 44%, които комплектуват в социалното и хуманитарното знание (Arts, Humanities and Social Sciences – AHSS) биха анулирали абонаментите на списанията. Потенциалният ефект от това да се направят списанията безплатни след ембарго от шест месеца, съобразно документа на ALPSP, разкрива, че масовото разрешение би имало материален ефект върху абонаментите на библиотеките. Също така значителен ефект трябва да се очаква и върху приходите на издателите. Библиотеките на образователните институции биха били засегнати от отпадането или намаляването на академичните издатели. Според доклада, най-изтъкнатите научни институции в света биха били повлияни най-много, тъй като публикациите са основния резултат от работата, която учените извършват. Резултатите в анализа индикират, че издателите на научна, технически и медицински периодика (STM) биха очаквали да запазят пълните абонаменти от 56% от библиотеките, сравнено с издателите в областите на хуманитарни и социални науки (AHSS) където очакванията са за 35%. Коментирайки доклада, Грегън Тейлър, директор в Асоциацията на издателите, отбелязва: „Трябва ни устойчив издателски модел, който е атрактивен и за издателите, и за библиотеките. Резултатите в доклада са доказателство за факта, че шест месечно ембарго е прекалено кратко за „зеления“ модел на отворен достъп. Асоциацията на издателите напълно подкрепя финансирана версия на отворения достъп, която се надяваме да бъде подкрепена от Доклада „Accessibility, sustainability, excellence: how to expend access to research publications“ на Комисията Финч (Finch Committee), който се очаква скоро“ (докладът бе публикуван през м. юни 2012 г). Одри МакКълк, изпълнителен директор на Асоциацията на научните и професионалните обществени издатели, заявява: „ALPSP е много загрижена за ефекта, който това би имало за некомерсиалните издатели, много от които може и да не оцелеят. Отговорите в доклада показват, че „зеленият модел“ на открит достъп ще намали броя на списанията и по този начин изборите на разположение на учените. Научните общества разчитат на приходите от техните издателски дейности – как това би повлияло на тях и на услугите, които предлагат? ALPSP ще подкрепи уместно финансирани издателски модели, като например сегашния модел на абонамент или „златния модел“ за открит достъп.

Докладът представя резултатите от анкета, извършена, за да се придобие значителна информация за това как политиките за комплектуване на библиотеките биха се повлияли от масовото разрешение ста-

тиите в списанията да се направят безплатни шест месеца след публикуването им. В него се анализират резултатите от отговорите на 210 библиотеки по целия свят, които бяха попитани дали биха продължили абонаментите си към научни списания, ако статиите биха станали достъпни безплатно 6 месеца след публикуването им. Библиотеките са били помолени да изпратят отделни отговори за списанията от циклите на STM и за AHSS. В многобройните оценки за и против това явление – от убеждението, че то е здравословно от гледна точка на конкуренцията до опасенията, че не бива да се лишаваме от традиционното публикуване на научните резултати, „защото трябва да запазим научните записи за бъдещите поколения,“ – ясно проличава, че движението за ОД набира скорост.

Сред катализаторите за по-широкото и активно навлизане на ОД е факта, че той въздейства и за повишаване популярността и рейтинга на научните организации. Пример в това отношение е този с Университета в Саутхемптън, Великобритания. Първоначално настояванията за публикуване на академичната колегия в режим на ОД остават незабелязвани и не срещат съмишленици извън кръга на инициаторите на идеята. На следващ етап Факултета по електроника и компютърни науки в Университета приема официален документ – за самоархивиране на научните работи на всички учени и студенти. Резултатите се оказват респектиращи, дори изненадващи. Съобразно показателите за международният рейтинг на университетите по количество на посещение на сайтовете в интернет, Университета заема 3-то място по престижност в страната и 25-то в света. Нареза се пред най-

Научно направление	Процент на нарастване на цитирането
Физика	245%
Социология	170%;
Психология	110%
Право	110%
Мениджмънт	90%;
Образование	75%;
Бизнес	75%;
Науки за здравето	60%;
Политически науки	65%;
Икономика	45%;
Биология	40%.

реномирани университети като Колумбийския – 27-мо място и Йейлския – 51-во (на първо в цитираната класация е Масачузетския технологичен институт, следван от Харвард, Бъркли, Станфорд, Принстън и др.)[10]

С годините все по-отчетливо се налага тенденцията, че в резултат на публикуването на статиите в ОД се увеличава рязко тяхното търсене и ползване, и нараства честотата на цитирането им. Подобна зависимост по отделни научни области има следното изражение (представени са направлението и процентите на нарастване на цитирането на статиите в проценти).

Въпреки наличието на значителен брой списания на ОД и неговото положително въздействие върху интензитета на цитирането, голяма част от представителите на академичните среди не са направили реални крачки към тази посока на публикуване. В това ни уверяват резултатите от изследването на Алма Суон. Според тях, въпреки че по принцип учените се отнасят положително към ОД, те не са публикували или самоархивирали свои документи за свободно ползване. Очаква се да направят това когато за целта университетите или финансиращите ги субекти наложат съответни политики, или разпореждания. В извършено анкетно проучване, 95% от респондентите заявяват, че ще предложат своите изследователски продукти за публикуване в ОД, а 80% са отговорили, че ще правят това с желание стига университетите или предоставящите финансиране да предложат правила и норми за регулиране на публикационната дейност.[10]

Особено важна предпоставка за ускоряване на процесите за мигриране към ОД могат да изиграят и да работят в негова полза определени препоръки, документи и стратегии, предприемани на политическо ниво, от ръководства на университети и научни центрове, професионални асоциации на учени и на библиотечно-информационни специалисти и др. Те се диктуват главно от търсенето на решения за намаляване на финансовото бреме върху научните организации и библиотеките в резултат на непрекъснатото покачване на цените на научната периодика, книгите и информацията. Част от проблема е следствие от феномена на „двойно финансиране“ на науката с обществени фондове, който бе вече загатнат. Изразява се в следния казус, а може би и парадокс. От една страна се насочват сериозни финансови потоци за скъпо струващата изследователска дейност. От друга, учените предоставят на издателите готовите резултати от своя труд за публикуване, най-често без заплащане, или на символични стойности, както и авторските си права. На следващ етап университетите и изследователските организации чрез своите библиотеки набавят от комерческите издатели и дистрибуторите списанията и др. документи на прекомерно високи цени. Това създава силно напрежение на пазара за научна информация. Стигна се до първите стачки на библиотеки, дори в реномирани и с добър финансов потенциал университети и изследователски центрове. Съпротивата и недоволството се изразяват в отказ да бъде закупувана скъпо струващата и с бързо галопиращи нагоре стойности периодика – в САЩ, Германия, Великобритания и др. В редица страни, държавните агенции, които подкрепят с обществени средства научните изследвания, започват да преразглеждат модела на абонамент и да разбират, че субсидиите, които са предоставени на системата за публикуване, вероятно са достатъчни за поддържане на система за публикуване на свободен дос-

тъп, особено ако тя се съчетае с цялостен преход към електронно публикуване. Преминването към електронно публикуване и свободният достъп са различни въпроси, но се оказва, че много научни издания поддържат хартиена версия, чиито функции изглежда не оправдават разходите.[32] Явно сегашния модел е вече с редица дефекти, несправедлив и скърцащ при променените условия. Така например през 2008 г. водещият изследователски институт „Макс Планк“, Германия оповести, че се отказва от абонамента на около 1200 списания, издавани от Springer, тъй като цените им са неоправдано високи – повече от два пъти.[33] По мнението на анализаторите на процесите „оттеглянето продължи до намиране на решение със Springer. Съгласно сключения нов двугодишен договор, Институтът отново получава достъп до всички списания на Springer, а издателството се съгласява да премахне всички тежести за изследователите му, които желаят да публикуват в някое от неговите хибридни издания. Springer разглежда това споразумение като пробив към придобиване на повече опит с бизнес модела на ОД и очаква така да увеличи предлагането на статии от хилядите изследователи с научен престиж, свързани с дружеството. Твърди се, че в „Макс Планк“ са доволни от постигнатите договорености. За добро или за зло, подобни отдръпвания обикновено завършват по този начин.” Като огледален образ се развиха нещата и с някои от най-значимите изследователски университети в САЩ. Възможен изход за излизане от породилата се криза се явява трансформирането на сегашния финансов и организационен подход по пътя към развитието и усъвършенстването на ОД. Крайната цел, колкото и да изглежда трудно постижима на сегашния етап, е да се направи така, че научните колегии и институции да променят статуквото чрез постигане на нов баланс във финансовия модел. Да се стигне постепенно до трансформация на комуникационните канали. Да се потърсят и установят по-различен тип взаимоотношения между субектите във веригата – създатели на знание и информация – издатели и производители на информационни продукти – дистрибутори на научна информация. В случая, учените и изследователските центрове ще могат да се разпореждат и да имат по-големи права върху публикациите от своята творческа дейност. Безспорно това ще доведе до сериозен икономически ефект, позитивна промяна в динамиката на развитието на научното знание и до демократизиране достъпа до информацията. Не е изключено, ако не бъде проявена далновидност в обозримо бъдеще да се стигне и до отпадане на участници в посочената верига.

Към изобретяване на различен порядък от сега съществуващия, на който се възлагат много надежди са насочени редица инициативи. Сред тях ще бъдат посочени някои по-актуални и диктуващи „модата”.

– **Проектът DRIVER (Digital Repository Infrastructure for European Research)** – „Инфраструктура от цифрови репозиториуми за европейски изследвания”. [16] Инициран е през 2008 г. от Асоциацията на европейските университети и се финансира от Европейската комисия. Целта на проекта е създаване на институционални репозиториуми в университетите в Европа, в качеството им на част от мрежа за безплатна научна информация във всички научни направления. Към 2012 г. DRIVER осигурява информация от 5 780 000 научни публикации (статии от списания, дисертации, книги, лекции, научни доклади и др), съхранявани в над 325 репозиториуми от 43 страни от Европа и други континенти. (България участва само с един репозиториум – на Института по математика и информатика при БАН).

– В началото на 2007 г. **Европейския съвет за научни изследвания (European Research Council)** оповести **препоръка**, отнасяща се до получателите на субсидии за изследователски проекти да представят научните си статии и свързаните с тях данни в Интернет не по късно от шест месеца след публикуването им. В съзвучие с подобни инициативи за разширяване на достъпа до научното знание и резултати 791 университета от 46 държави в Европа се обединиха в потвърждение на задължението за ОД за изследователските колегии в техните институции, както и в подкрепа на други подобни мерки за достъп до изследвания, финансирани с публични средства [4, 28]

– **Дигитален план – повече открит достъп (ОД) до научната информация (НИ) (Digital Agenda: more open access to scientific information)** от 15 юли, 2011 г. [15] Посредством инициативата се търси „публична консултация” за достъпа и запазването на дигиталната научна информация. Започва по идея на Европейската комисия, вицепрезидентката за **Дигиталния план (Digital Agenda)** Нейли Круз и на Комисаря за наука и иновации, Меър Геогеган-Куин. Съгласно замисъла европейските изследователи, инженери и предприемачи трябва да имат бърз и лесен достъп до НИ, за да бъдат равнопоставени с техните партньори по света. Модерната дигитална инфраструктура може да играе ключова роля за улесняване на достъпа до знанието и за развитие на идеята за формиране на Европейско научно пространство. Обаче доста предизвикателства съществуват и остават, такива като високия растеж на цените на научните публикации, нарастващия обем на научните данни и нуждата от селекция, оценка и съхранение на изследователските резултати. Откритият достъп, дефиниран като свободен достъп до научната продукция посредством интернет, може да помогне в това отношение и да търси решаването на проблемите. Достъпът до информацията и многократното използване на знанието е ключова цел на „**Дигиталния план за Европа**” (*Digital Agenda for Europe*) и на „**Ино-**

вационния съюз” (Innovation Union). По повод на инициативите на ЕС Нейли Крус заявява. „Резултатите от публично финансираните изследвания трябва да циркулират колкото е възможно по-широко като резултат на принцип. Широкото разпространение на знанието в Европейското научно пространство трябва да бъде и е ключов двигател за прогреса в науката и иновациите, и по този начин за работата и растежа в Европа. Нашето виждане е ОД до научната информация трябва да бъде такъв, че всеки от нас да се възползва колкото е възможно повече от инвестициите в науката. Да ускорява научния прогрес, също така образоването, иновациите и за др. чрез възможности за неговото многократно ползване. По същата причина ние трябва да запазим научните записи за бъдещите поколения”.

В документа **„Европа 2020. Стратегия за интелигентен, устойчив и приобщаващ растеж“ (Europe 2020)** се посочва, че Европейската комисия ще подпомага ОД до резултатите от публично финансираните изследвания, както и ще има за цел да направи ОД до публикациите основополагащ принцип за проектите, финансирани от европейските програми за научни изследвания.[3]

– **Приемане на „мандати“ за самоархивиране в режим на „зелен път“ на международно, правителствено, или институционално ниво.** Посредством тях се въвеждат правни и организационни процедури за ОД, за неговото превръщане в норма за публикационната дейност на учените, както и за създаване на институционални репозиториуми. Акцентува се върху предаване в електронните хранилища на научните резултати и публикациите, финансирани чрез обществени фондове. Посредством приеманите правила редица организации въвеждат и гаранции, че именно те, а не комерческите издателски фирми ще разполагат и управляват авторските права на учените. По данни на Ст. Харнад, И. Лиден и Ф. Линден в различни точки по света са приети или са в процедури на обсъждане и утвърждаване 84 мандата.[4, 10] Сред тях могат да се открият разискваните от: Европейския научен съвет; Националният институт по здравеопазване, САЩ; Научният съвет във Великобритания; Немският фонд за научни изследвания; Европейската асоциация на университетите; Федерацията на дигиталните репозиториуми в Япония; Харвардския и Станфордския университети, и Масачузетския технологичен институт – САЩ и др. Част от нормите и позициите, отразени в мандатите на посочените организации са свързани с намерения за структуриране на глобални репозиториуми с разгънати мрежи със стотици участници. В случая, интерес представлява политиката на САЩ за нормативна регулация и за активизиране въвеждането на ОД.[4] След 2000 г. усилията се насочват към разработване на правна рамка, която да наложи на *Националния институт по здравеопазване (National Institute for Health – NIH)* да предоставя резултатите от

изследванията на ОД. Идеята е те да бъдат депозиране за съхранение в електронен репозиториум. Задължението да представят файлове на публикациите се отнася до потребителите на изследователски грантове (ежегодно NIH изразходва 29 млрд. долара за финансиране на проекти, резултат от които са около 80 000 статии).[33] През 2004 г. Конгреса на САЩ приема документ, изискващ учените да „предават в електронна форма завършените научни разработки, придружени с експертна оценка в Националния институт по здравеопазване в срок до 12 месеца от момента на публикуването.“ По този начин ОД получава официален статут по отношение на изследователските разработки, финансирани от правителствени фондове. Поучително и със сериозни последици за трасиране на пътя към ОД е случилото се в Харвардския университет през 2007 г. Интерес в случая предизвиква и заявената позиция на преподавателската колегия. Както се изразяват Лий ван Ордел и Катлийн Борн „...цунамито на открития достъп връхлетя на 12 февруари.[33] В едно очаквано от малцина начинание преподавателите от Факултета по изкуства и точни науки на *Харвардския университет (Harvard's Faculty of Arts and Sciences)* гласуваха единодушно да предоставят на университета разрешение да изпраща техните научни статии в институционален депозиториум. От тях се изисква, при подписване на договор с издател, да запазват правото да архивират рецензираните си ръкописи (макар да имат възможността да се отказват от това право с писмено заявление). Около 2/3 от издателите вече са дали съгласието си за това. Останалите, които засега не позволяват такова архивиране, ще попаднат в трудното положение да се съгласят или да загубят произведенията на автори от Харвард. Харвард е първият университет в Съединените щати, който поема такова задължение и първият изобщо, в който тази инициатива започва от преподавателите, а не от администраторите. В това се състои и нейната значимост. Чрез нея преподавателите от Харвардския университет гласуваха за по-голям контрол върху творбите си и за правото да ги използват и споделят неограничено като обществено благо“.

Приемането на подобни мерки в полза на ОД е нелек процес. Дискусията се усложнява от обстоятелството, че много научни дружества финансират голяма част от своите доказано полезни дейности от печалбите, получени от модела на абонамент, приложен към техните публикации. Като цяло тези асоциации, макар и с идеална цел, остават убедени привърженици на традиционния бизнес план, основан на абонамент[32] Издателските къщи и дистрибуторите на научна информация също така предвкусват заплахите за тяхното бъдеще. Като ответна реакция те предприемат разнообразни действия – лобистки акции, финансови въздействия, търсене на правни решения, политически натиск, отправяне на заплахи за сигурността на информационните ресурси и др. Повечето от издателите не одобряват ОД – не като технология, а

като бизнес модел. Преминаването към бизнес модела на ОД означава те да се откажат от дохода от абонамент и да търсят устойчиви потоци на приходи от автори, субсидии или реклама. Активната съпротива срещу законодателните изисквания за достъп до изследванията, финансирани с публични средства, е приоритет за значими комерсиални издатели на научна литература. Техните усилия за лобиране са насочени не само към учените и към професионални сдруженията защитаващи авторските права, но и към политически институции за управление в САЩ и Европа.[33]

Въпреки тази явна съпротива докладът на **OutSell, фокусиран върху информационната индустрия представя данни, че** в последните години 9,6% от заглавията на списанията, които рецензират статиите и 6,1% от тези, които не вършат тази процедура са в режим на ОД (април 2009 г.). Михаел Лаакса и др. негови колеги твърдят, че 7,7% от научните статии са представени през 2009 г. в ОД.[20] По данни на „Указателя за репозиториумите на открит достъп“ (*Directory of Open Access Repositories-Open DOAR*) инициативата за ОД набира скорост.[26, 27] Към началото на 2012 г. в него са регистрирани **2167 електронни депа в глобален порядък.**

Таблица 2. – Регистрирани репозиториуми – по континенти (към 25.02.2012)

Репозиториуми по континенти	Процент от регистрираните	Брой от регистрираните
Европа	46.6%	1 013
Северна Америка	22.3%	483
Азия	17.4%	378
Други	13.5%	293
Общо	100%	2 167

Интерес представлява динамиката на увеличаване на броя на репозиториумите през последните години. Средно годишно техният брой нараства с около 30%.

Таблица 3. – Брой на репозиториумите по години – 2006–2012 г. (към 25.02.2012)

Година	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
Брой репозиториуми	400	600	800	1 200	1 600	2 000	2 167

По държави функционират във: САЩ – 18.8% от репозиториумите; Англия – 9.6%; Германия – 7%; Япония – 6% и т.н. В Швеция са създадени 46 електронни депа, в Испания – 87, в Германия – 152, в САЩ – 408, в Русия – 14, в Полша – 75 във Великобритания – 208, във Франция – 66, Холандия – 24, Норвегия – 44 и т.н. Много активно по подобие на DRIVER в Япония се изгражда мрежа от електронни депа – 136. На сходен принцип се действа в Китай – 33 репозиториуми, в Индия – 53, в Бразилия – 62, в Австралия – 57, Република Корея – 12. **За страни, съизмерими по определени показатели с нас (България – 6 репозиториуми)**, данните сочат следното в: Белгия – 29, Гърция - 14, Дания – 10, Австрия – 9 Хърватска – 5, Сърбия – 1, Словения – 4, Чехия – 6, Португалия – 41, Финландия – 15, Румъния – 1, Унгария – 12, Литва - 3, Латвия – 3 и др.

87% от репозиториумите са институционални – към университети, библиотеки и научни институти, 13% към държавни, бизнес или др. организации.

По отношение вида на документите, които се съхраняват и предлагат, числата за броя на репозиториумите имат следното изражение.

Таблица 4. Брой на репозиториумите в заивсимост от вида на документите (към 25.02.2012)

Вид на документите, които пре- доставя	Брой на репозиториумите, в зависимост от вида на доку- ментите
Статии от списания	1 445
Книги	770
Доклади от конференции	753
Непубликувани издания	802
Дисертации	79
Учебни материали	339
Мултимедийни документи	508
Патенти	61
Справочници	376
Софтуер	34
Специални материали	374
Тезиси и доклади	1 141

В зависимост от информацията, която съхраняват и предлагат по езици, диференциацията в цифри при репозиториумите е следната: 1587 на английски език, на испански – 223, на немски – 183, на

френски – 126, на японски – 137, на португалски – 109, на китайски 96, на италиански – 67, на норвежки 44, на гръцки – 15, (на български език – 5) и др.

Въпреки трудностите, бариерите и съпротивата, постигнатото дотук вдъхва оптимизъм за ОД.[9, 11] Направени са първите стъпки. Очевиден е стремежът да се създаде една по-ефективна и по-евтина глобална мрежа за комуникация в науката. Тя трябва да притежава и разпространява огромни масиви от информация. Системата трябва да трасира пътя на координационните взаимоотношения и на вътрешномрежовите връзки – по области на знанието. Наред с редица други, тя ще трябва да решава и още един кардинален въпрос – да даде възможност на представителите на колегиите от изследователи, независимо в коя географска точка се намират, да заработят в интерактивен режим по целия изследователски цикъл – от обмена на идеи, методики, инструментариум, данни, информация до създаването на крайния резултат и знание. За пример може да послужи електронната енциклопедия – Wikipedia, въпреки несъвършенствата, които притежава. От основаването си през 2001 г. досега повече от 82 000 автори от различни точки по света са участвали в развитието ѝ. Известно е, че в нея са публикувани 17 млн. статии на 270 езика, месечно към нея се обръщат около 400 млн. души. Както казва Д. Люис: „енциклопедиите са специален вид научна продукция. Wikipedia може да бъде определена като специфичен случай. Въпреки това, в случая е показателно как едно важно нещо може да бъде постигнато и развивано, използвайки откритостта и включеността на критични групи от участници“.[21, 34] **Идеята придобива популярност с термина „социална продуктивност“ (позната при геймърите – „да играем заедно и да решим общо проблема“). [21] Нещо, което ще промени научния свят и философията за правене на наука. Измененията ще засегнат и разтърсят не само учените и библиотечно-информационните специалисти. Те ще повлияят върху всички играчи на арената на науката и участници в нейната комуникационна верига – автори, издатели, дистрибутори на информация и литература, книжарници, рекламни агенции, създатели на бази данни, както и управителни органи и комисии, свързани със знанието и информацията. Нещата тепърва предстоят. Колкото и да ни се иска все още е рано да твърдим, че лесно ще бъдат трансформирани и подменени каналите за комуникация в науката. Традициите и консерватизма, дори конфликтите, имат и своите предимства. Важно е в следващите години да бъде намерен баланса.**

Оценка за състоянието на „откритият достъп (ОД)“ в България

На фона на протичащите процеси в глобален порядък определено трябва да се каже, че нашата страна изостава в областта на открития достъп до научната информация. **Въпреки че в документите за стратегии за развитие на българската наука и образование, както и за тяхното интегриране в Европейското изследователско и университетско пространство, съществуват текстове, че „ще бъде отделено внимание на изграждането и развитието на научни мрежи, в които научна информация, знания и технологии се обменят свободно“, постигнатите резултати са незначителни.**[7, 8] Реалностите сочат разминаване между декларираното и конкретните действия. Финансирането, подпомагането и реализацията на проекти за ОД в България са в повечето случаи резултат на индивидуални усилия, отколкото на институционална подкрепа и политика.[25] Отделни университети и научни институти полагат усилия за промяна на сегашното състояние. Българската академия на науките възнамерява да създаде мрежа от научни центрове за ОД с идеята Институтът по математика и информатика да бъде координатор на националната мрежа. Институтът ще предлага подкрепа на академичните организации и на изследователите. По този начин се цели да се постигне интеграция между БАН, публичния сектор и индустрията, да се засилят връзките между значимите научни центрове, университети и образователни институции в страната. Очакванията са да бъдат изградени репозиториуми основно в университетските библиотеки и научните организации. Министерството на образованието и науката, Държавната агенция за информационни технологии и съобщения и Младежкото иновационно и информационно общество правят опит за изграждане на „Национална мрежа от виртуални библиотеки“ в страната.[6]⁴ Тя има допирни точки с ОД. Съгласно замисъла на инициаторите, създаването на мрежата от виртуални библиотеки е IV-ти етап от Националната програма за изграждане на виртуално образователно пространство, която стартира през 2002 г. в отговор на инициативата „e-Learning“ на Европейската комисия. Основната цел е формиране на виртуални библиотеки във всички университети, колежи и институти на БАН и тяхното интегриране в национално цифрово хранилище на знания, достъпно за всички, по всяко време и от всяко място, като предпоставка за развитие на базирана на знания икономика. Крайният ефект е всички виртуални библиотеки да бъдат обединени в национална мрежа чрез свързан с Българския виртуален университет портал. В основата на проекта стои идеята университетите, колежите и научните институти да започнат да запълват „черупката“ с качествено електронно съдържание, т.е. с уеб-базирани курсове.

Данните, с които разполагаме, очертават картината за състоянието на процесите с ОД в нашата страна.

- Към месец февруари 2012 г. в България съществуват 6 електронни хранилища за ОД, които са регистрирани в OpenDOAR.[25, 26, 27] Броят на въведените документи в тях е малък (около 2 800).
- Страната ни участва само с един репозиториум на Института по математика и информатика при БАН в DRIVER (Digital Repository Infrastructure for European Research) – („Инфраструктура от цифрови депозиториуми за европейски изследвания“).

Таблица 5. Репозиториуми в България, регистрирани в OpenDOAR (към 26.02.2012)

Организация	Предназначение	Профил	Вид на въведените документи	Език на документите	Брой на документите
<i>Бургаски свободен университет</i>	Изследователски документи на БСУ		Статии Конференции Книги	Български Английски	
<i>Институт по математика и информатика – БАН</i>	Изследователски документи на ИМИ	Мултидисциплинарен	Статии Конференции Книги	Български Английски	1 382
<i>Институт по математика и информатика – БАН</i>	Изследователски документи от български изследвания, финансирани по 7-ма рамкова програма на ЕС	Мултидисциплинарен	Книги	Английски	1
<i>Медицински университет – София – Централна медицинска библиотека</i>	Изследователски документи на МУ	Здравеопазване и медицина	Статии Дисертации Книги Учебни образци	Български Английски	22
<i>Нов български университет</i>	Изследователски документи на НБУ	Мултидисциплинарен	Статии Конференции Книги Учебни образци	Български Английски	565
<i>Софийски университет „Св. Климент Охридски“</i>	Изследователски документи на СУ	Мултидисциплинарен	Статии	Български Английски	516

България се нарежда на 43 място в света по брой на електронни списания в *DOAJ (Directory of Open Access Journals – Указател за списанията на открит достъп)* – данните са от м. февруари 2012 г. (сведенията са общо за 117 страни, които фигурират в него). Интерес представлява част от тази картина за ранжирането по държави. Наред с най-големите и добре представените, е дадена информация и за близки до нас страни, доближаващи се до мащабите ни.

Таблица 6. Класация на държавите в зависимост от брой на списанията на ОД в DOAJ (17.02.2012)

Място в класацията	Държава	Брой на списания на ОД
1	САЩ	1359
2	Бразилия	668
3	Великобритания	529
6	Германия	243
8	Румъния	219
10	Турция	186
13	Франция	143
24	Хърватска	82
26	Сърбия	72
30	Чехия	54
32	Русия	44
38	Гърция	37
39	Словения	33
43	България	31

Таблица 6. Брой на българските научни списания на ОД в DOAJ по научни области (разпределение по Г. Ганчев[1]) (17.02.2012)

Научна област	Брой списания
Биология, Биотехнология, Медицина	5
Физика, Механика	2
Математика	5
Библиотечни и информационни науки	1
Езикознание, Литературознание	2
Биохимия, Ботаника	2
Образование	1
Ветеринарна медицина	1
Инженерни науки	1

Екология	1
Компютърни науки, Военни науки	1
Микробиология	1
Бизнес и мениджмънт	1
Геология	1
Селско стопанство	1
Антропология	1
Зоология	2
Мултидисциплинарни	2
ОБЩО	31

Сред по-съществените причини за настоящата не особено благоприятна ситуация, могат да бъдат открити следните:

- Ниско ниво на финансиране на науката и изследванията (около 0,5% от БВП, при препоръчителна норма 3% в ЕС);
- Наличие на декларативност, но липса на разбиране за решаване на проблема и на политики за въвеждане на ОД от страна на отговорните институции;
- Непознаване от значителна част от учените на идеята за ОД. Нежелание от тяхна страна да преминат към електронен начин на публикуване на резултатите от изследванията („паралича на Зелон“);
- Разпокъсаност на проектите и отсъствие на обща визия за създаване на репозиториуми за ОД – университети, изследователски институти, големи научни библиотеки;
- Криза в издателския сектор на научна периодика и литература, дължаща се главно на липса на финансиране;
- Насочване на публикациите на българските учени в престижни чуждестранни издания с импакт фактор. (Необходимо е да се стимулира публикуването в утвърдени и престижни научни списания и бази данни, за да се подсигури релевантност с напредъка на научните постижения в глобализирания свят. В същото време повече български списания трябва да бъдат изведени в графата на рецензираните и цитираните от международните агенции. Сега само 8 наши научни списания са с импакт фактор, а 22 са с импакт ранг.) [2]⁵
- Липса на подготвени специалисти, които да участват в реализацията на ОД;
- Липса на финансиране за развитие на ОД.

Необходимо е също така да бъдат отбелязани и още два фактора, които имат отношение върху развитието на науката в страната. Те ще

налагат своята рефлексия и върху публикационната активност, включително и върху развитието на ОД. Първият е свързан с появата на сериозен дефицит от научна критика в университетите и научните институти. Рецензентската институция, със своята значимост и компетентност в научната и издателската политика (доколкото я има), играе повече формална роля в противовес на високите изисквания, които тя трябва да налага. Това води до силен спад на качеството и престижа на научната литература, която се публикува у нас. Вторият фактор корелира с посоченото по-горе. Той се изразява в снижаване и недотам сполучливо либерализиране на изискванията и критериите за кариерното израстване на представителите на академичния състав, което е слабост на нашето законотворчество. Последствията от него ще се изразяват в незаинтересованост за създаване и публикуване на стойностна литература, намаляване на публикационната активност на учените, изолация на част от българските учени и научни издания от глобалното научно знание и др.

България е малка страна с ограничени средства, ресурси и потенциал в областта на науката. Продуктът, който се произвежда от заетите в изследователския сектор, е скромнен по обем, изданията, в които се публикува, са крайно ограничени по брой и по тираж*. Езикът, на който са написани, е сред „малките“ в световното научно пространство. Имаме и своите успехи, което ни прави зрими в глобалната наука. Български публикации, преминаващи прага на цитируемост, са регистрирани във всички 21 основни научни области, следени в Essential Science Indicators. В SCOPUS научните публикации се класифицират в 26 крупни научни области, като българската наука е представена с публикации във всяка една от тях.[7, 8] Според данни, изведени чрез двете бази данни, се очертават няколко основни направления, в които България има по-добри позиции. На първо място, това са областите на физиката и химията, както и на тясно свързаните с тях науки за материалите, космоса и земята, инженерните науки. Видими са и постижения в биологическите науки и техните приложения в областта на медицината и селското стопанство. Незначително е обаче присъствието в подобни системи на литература от областта на обществените и хуманитарните науки. Това може да се преодолее постепенно чрез публикуване в режим на ОД. В последните години се проявява още един сериозен проблем, свързан с участието на нашата страна в международния обмен на информация. Той се дължи основно на драстичното ограничаване на средствата на големите научни библиотеки, което им пречи да разме-

* Така например средният тираж на научните книги, издавани от Университетското издателство на Софийския университет, се движи между 200–300 екземпляра.

нят литература с научни библиотеки, университети и академични организации от други държави. В отчетите и анализите на Националната библиотека „Св. св. Кирил и Методий“, Университетската библиотека „Св. Климент Охридски“, Централната библиотека на БАН се съдържат много тревожни констатации за състоянието на международния книгообмен. Те се изразяват във финансови рестрикции за закупуване на издания за целите на обмена и за заплащане на пощенски разноски за тяхното изпращане. [5, 12] Невъзможността на нашите библиотеки да бъдат коректни партньори обрича българската наука на затваряне в свят, белязан с термина „информационен“. Усилията, които се полагат за създаване на електронно съдържание с цел преодоляване на част от съществуващите проблеми и за по-доброто представяне на българската наука във виртуалното пространство, са все още епизодични и разпокъсани. Липсва координация при създаването и поддържането на ресурсите. Наблюдава се неефективност при изразходване на публични разходи и средства по проекти, съществува определена показност и др. Всичко това налага да се търсят национални и междуинституционални политики и усилия при съгласуване на действията, ресурсите и идеите.

„Откритият достъп (ОД)“ в Софийския университет и опита на специалност „Библиотечно-информационни науки“

Мисията на **Националния университет на нашата страна** е свързана с образованието и създаването на знание и интелектуални продукти, както и с тяхното разпространение посредством различни комуникационни канали и системи. Особени надежди при реализацията на тази политика в Софийския университет се възлагат на създаването на съвременна информационна инфраструктура. Тя трябва да се стреми да интегрира ресурсите на факултетите и изследователските звена, Университетската библиотека, Университетското издателство, Изчислителния център и научните колегии и да облекчи достъпа до информация и знание. Неотменна част от тази стратегия е насочването към създаване и предлагане на научни продукти от страна на Софийския университет в режим на „открит достъп“. Философският факултет бе инициатор през 2005 г. на дебат за започване на електронно публикуване на издания на учените от Университетското издателство и за създаване на дигитално хранилище. Макар и трудно, идеята за ОД си пробива път. Причините за бавното навлизане на електронното представяне на издателската и научната продукция в Университета са сходни с наблюдавани тенденции в научния свят на други страни: психологически; непознаване на феномена ОД от страна на част от колегията и на отговорни нива; технологични; отсъствие на решения (мандати); разпокъсаност на проектите; финансови затруднения и др.

Инициативите, които се осъществяват в Алма Матер, са следните:

- **Електронна библиотека на Софийския университет (научен портал: <http://research.uni-sofia.bg>).**[30] Поддържа се като достъпен онлайн архив, предназначен да направи резултатите от изследванията в Университета видими в Интернет, за да могат те да бъдат индексирани от Google и от други търсачки и онлайн технологии. По този начин представителите на академичното тяло, които желаят да разширят своето присъствие в международното научно пространство и да увеличат значително възможностите си за достъп и цитируемост, могат да се включат в научния портал. Репозиториумът е регистриран в *Указателя за репозиториумите на открит достъп (Directory of Open Access Repositories - Open DOAR)*. [16] Библиотеката позволява въвеждането на разнообразни видове документи: публикации в периодични издания, доклади от конференции, монографии, глави от книги, патенти, технически отчети. В нея могат да се депозират данни и други основни форми на изследователски текстове, цифрови обекти, т.е. презентации, постери, компютърни програми и картинки. Всички видове изследователски материали, защитени дипломни работи и определени дисертации, разработени в Софийския университет „Св. Климент Охридски“, могат да бъдат архивирани. На настоящия етап в електронната библиотека публикуват свои научни продукти представителите на Стопански факултет; Философски факултет; Юридически факултет; Факултета по математика и информатика; Университетски изчислителен център.
- **Университетската библиотека поддържа няколко електронни библиотеки, в които се кумулират дигитални документи: „Издания на Софийския университет „Св. Климент Охридски“, „Електронна библиотека за българска славистика“ и секция „Четиво“.** Те са в зародиш и разполагат с ограничен брой документи.
- **Електронен журнал с академични публикации „Хоризонти“,** който цели популяризиране на разработки и постижения както в хуманитарните, така и в природно-научните области, свързани с изпълнението на научноизследователски проекти в СУ „Св. Климент Охридски“. Той се поддържа от звеното „Информационно осигуряване“ при Научноизследователския сектор при СУ „Св. Климент Охридски“. В него са обхванати публикации от проекти, финансирани със средства по Фонд „Научни изследвания“ и др. Тематичната насоченост на електронното издание обхваща: химия, физика, биология, мате-

матика и информатика, хуманитарни и социални науки. Изданието ще излиза два пъти годишно и ще се разпространява безплатно сред академичната общност на университета чрез Интернет сайта на НИС. Официалната му регистрация гарантира запазване на авторските права върху публикациите. Изданието предоставя възможност и за научни дискусии по отразяваните теми.

- **Отделни факултети и специалности създават свои електронни ресурси, в които се въвеждат разнообразни научни публикации и учебни материали.**

Опитът на Специалност „Библиотечно-информационни науки“

През 2009 г. катедра „Библиотечно-информационни науки и културна политика“ започна да поддържа „електронна библиотека“. В нея се предлага за свободно ползване „Годишникът“ на специалността и други издания на преподавателите в електронен формат. През 2012 г. се очаква да бъде постигната договореност за издаване на електронно списание в режим на ОД по въпросите на библиотечно-информационните науки с партньорски университети в Хановер – Германия, Варшава – Полша, Девънтър – Холандия, Вилнюс – Литва, и Сарагоса – Испания.

За колегията от специалността, която се е посветила в професионален план на създаването, организирането, съхранението и разпространението на знанието, алтернативата на „открития достъп“ от години не стои на дневен ред. Тя е един от ревностните защитници и инициатори на идеите за демократизиране на достъпа до публикациите и изследователските разработки на Университета. Колегията от преподавателите стои в основата на трасиране пътя на **Философския факултет (ФФ) към приложение на ОД за публикации на неговите преподаватели, както и при разработването на механизми и правила за действие. Политиката на факултета е към разширяване на тази практика.** В началото на 2012 г. се взе решение всички научни публикации и изследвания, финансирани от бюджетни средства, да бъдат депозирани в репозиториума на СУ.[30] ФФ е първият факултет, въвел идеята за т.нар. мандат при публикуването от страна на преподавателите. *(Приложения № 1 и № 2)*

Първите две книги на „Годишника“ на специалност БИН се появиха в печатен вид с електронен аналог през 2008 и 2009 г. От 2010 г. изданието започна да се публикува само в електронен формат. Към 2012 г. и четирите тома на годишника са поместени в електронната библиотека на Софийския университет.

Интересно е да се проследи интересът към традиционно отпечатаните годишници и на представените в електронен формат на ОД. Оттук могат да се потвърдят изводите за сериозния потенциал на изданията в ОД по отношение многократното увеличаване на тяхното ползване и цитиране, а също така и за постигането на икономии на финансови средства. По данни от Университетската библиотека печатните версии на Годишника на БИН са изпратени, макар и с голямо закъснение (около година), до 16 партньори (13 от чужбина и 3 от страната), които са изявили желание да ги притежават в своите колекции. Това са реномирани университети и библиотеки: The National Library of Korea; Biblioteka Jagiellonska Krakow; Poznanske towarzystwo przyjaciol nauk; Museum de Geneve, Societe de physique et d'histoire naturelle; Central scientific library of the Azerbaijan National Academy of sciences; UCLA YRL; Stanford university; Exchange centre for scientific literature; Central scientific library of the Academy of sciences of Moldova; Institut international pour l'unification du droit prive; Academie Royale de Belgique; Library of the Lithuanian Academy of sciences; Bayerische Staatsbibliothek; БАН; Регионална библиотека – Варна; Международен колеж „Албена“. Предполага се, че в тези институции кръгът на потребителите на „Годишника“ е ограничен главно поради езиковата бариера, но всички материали са придружени с резюмета на английски език.

Статистиката за ползването на електронните версии на годишника и на три други издания на специалността, въведени в репозиториума, сочат за активен интерес към тях.[30] Отражението на този процес може да бъде проследено в таблиците.

*Годишник на специалност Библиотечно-информационни науки.
Том 2. 2010 г. (депозиран на 22.04.2010 г.) (към 03.03.2012 г.)*

Автор	Заглавие	Общо посещения	Изгледени файлове	Посещения по страни	Посещения по градове
Олга Борисова	Развитие книгоиздателских, книготорговых и библиотечных рекламных технологий в контексте общемировой истории рек-	156	407	България –48 Русия-28 САЩ – 25 Украйна-17 Китай – 9 Германия – 4 Франция – 4 Бразилия – 3 Япония – 2 Южна Афр. –	София – 39 Москва – 27 Сиятъл – 4 Варна – 5 Киев – 5 Пекин – 1 Белград – 1 Братислава – 1 Бърно – 1 Кайро – 1

	ламы.			2	
Александър Димчев	Проблеми, стратегии и политики при подготовката и развитието на библиотечно-информационни специалисти в Република България през периода 1989–2009 г.	224	376	България – 122 Русия – 25 САЩ – 32 Украйна – 14 Китай – 11 Англия – 2 Хърватска – 2 Сенегал – 2 Германия – 1 Египет – 1	София – 114 Москва – 25 Бургас – 2 Сиатъл – 2 Сисък – 2 Костинброд – 2 Бруной – 1 СентрДистр – 1 Кайро – 1 Койоакан – 1
Оля Харизанова	Съвременните измерения на World Wide Web и предизвикателствата пред библиотеците.	211	474	България – 83 Русия – 37 САЩ – 29 Украйна – 11 Китай – 10 Англия – 4 Австралия – 4 Пакистан – 4 Канада – 3 ХонгКонг – 3	София – 66 Москва – 29 Сиатъл – 2 Варна – 4 Сеул – 3 БрушПрерие – 2 СентрДистр. – 2 Хюстън – 2 Исламабад – 2 Мелбърн – 2
Ирина Ивашова	Издателска стратегия регионального ВУЗА.	130	220	България – 39 Русия – 23 САЩ – 30 Украйна – 8 Китай – 5 Англия – 3 Франция – 3 Бразилия – 2 Германия – 2 Япония – 2	София – 33 Москва – 23 Сиатъл – 5 Варна – 3 Лондон – 2 Аликанте – 1 Амстердам – 1 Пекин – 1 Благоевград – 1 Братислава – 1
Милена Миланова и Елица Лозанова	Международните летни студентски училища (ISSS) – успешен модел за дългогодишно партньорство в обмена на знания и обучение на бъдещите библиотечно-	147	142	България – 49 Русия – 25 САЩ – 14 Украйна – 16 Китай – 9 Канада – 3 Гърция – 3 Германия – 2 Англия – 3 Франция – 2 Холандия – 2	София – 37 Москва – 25 Троян – 8 Сиатъл – 4 Лариса – 3 Торонто – 3 Белград – 1 Брисбейн – 1

	информационни специалисти.				
Николай Паршиков	Диалог култур: концепция развития регионального ВУЗА.	122	219	България – 35 Русия – 13 САЩ – 15 Украйна – 10 Китай – 11 Франция – 6 Бразилия – 3 Филипини – 3 Япония – 3	София – 32 Москва – 13 Сиятъл – 4 Варна – 3 Аман – 2 Кноксвил – 2 КуезънСити – 2 Алмати – 1 Пекин – 1 Братислава – 1
Елена Степанова	Роль общественных организаций в деле сохранения культурного наследия России в конце XIX – начале XX веков.	122	264	Русия – 32 България – 27 САЩ – 22 Украйна – 9 Китай – 9 Франция – 3 Бразилия – 2 Германия – 2 Сенегал – 2 Япония – 2	София – 24 Москва – 31 Сиятъл – 3 Варна – 3 Пекин – 1 Братислава – 1 Бруной – 1 СентрДистр – 1 Кайро – 1 Дакар – 1
Татяна Янакиева	Тодор Боров и развитието на българската книжовна култура и на библиотечно – информационните науки в България.	176	200	Русия – 27 България – 52 САЩ – 43 Украйна – 14 Китай – 6 Франция – 4 Швейцария – 3 Сенегал – 4 Чехия – 2 ХонгКонг – 2	София – 36 Москва – 27 Сиятъл – 5 Варна – 9 БрушПрерие – 2 Куай Чунг – 2 Сливен – 2 Банско – 1 Белград – 1
Общо		1288	2302		

*Годишник на специалност Библиотечно-информационни науки.
Том 3. 2011 г. (към 03.03.2012 г.) (депозиран на 21.02.2011 г.)*

Автор	Заглавие	Общо посещения	Изгледени файлове	Посещения по страни	Посещения по градове
Александър Димчев	Библиотеката – бъдеще в миналото, минало в бъдещето	172	166	България – 61 Русия – 31 САЩ – 30 Украйна – 11 ХонгКонг – 10 Германия – 6 Сенегал – 4 Англия – 2 Холандия – 2 Аржентина – 1	София – 46 Москва – 31 Куай Чунг – 9 Сиатъл – 5 Гюнзенхаузен – 5 Варна – 4 Кьонигслюгер – 2 Пловдив – 2 Русе – 2 Аликанте – 1
Оля Харизанова	Библиотеките в света на електронния бизнес	182	265	България – 73 Русия – 28 САЩ – 29 Украйна – 8 ХонгКонг – 11 Германия – 4 Сенегал – 4 Англия – 3 Холандия – 4 Канада – 2	София – 56 Москва – 28 Куай Чунг – 9 Сиатъл – 5 Гюнзенхаузен – 4 Бургас – 3 Амстердам – 2 Ботевград – 2 ЦентрДистр. – 2 СанДиего – 2
Елица Лозанова	Анализ на електронното правителство чрез модела на Едуардс – S.H.E.L	137	262	България – 30 Русия – 29 САЩ – 29 Украйна – 10 ХонгКонг – 11 Германия – 6 Сенегал – 4 Англия – 3 Холандия – 2 Канада – 3	София – 36 Москва – 28 Куай Чунг – 9 Сиатъл – 5 Гюнзенхаузен – 4 ЦентрДистр – 2 Варберг – 2 Ватерло – 2 Благоевград – 1 Аликанте – 1
Общо		491	693		

Справка за ползването на годишника на специалност Библиотечно-информационни науки – за ориентация за съдържанието на Том 1, 2009 г., Том 2, 2010 г. и Том 3, 2011 г. (към 03.03.2012 г.)

Година	Общо посещения	Изтеглени файлове	Посещения по страни	Посещения по градове
2009 <i>(депозиран- 24.11.2011 г.)</i>	62	124	България – 22 Русия – 10 САЩ – 20 Австралия – 1 Германия – 1 Бразилия – 1 Германия – 1 Франция – 1 Холандия – 1 Хърватска – 1 Португалия – 1	София – 19 Москва – 10 Сиатъл – 2 Русе – 3 Амстердам – 1 Чамбъри – 1 Крумбах – 1 Хюстън – 1 Лисабон – 1 Ливерпул – 1
2010 <i>(депозиран- 22.04.2010 г.)</i>	193	133	Русия – 31 България – 83 САЩ – 35 Украйна – 12 Китай – 5 Румъния – 4 Унгария – 3 Сенегал – 3 Холандия – 2 Швеция – 2	София – 82 Москва – 31 Лос Анджелис – 7 Букурещ – 2 Будапещ – 2 Фремонт – 2 Сиатъл – 2 Стокхолм – 2 Амстердам – 1 Бребу – 1
2011 <i>(депозиран – 21.02.2011 г.)</i>	168	311	България – 60 Русия – 29 САЩ – 26 Украйна – 10 ХонгКонг – 11 Китай – 4 Гърция – 4 Германия – 4 Сенегал – 4 Швейцария – 3	София – 58 Москва – 29 Куай Чунг – 9 Сиатъл – 3 Гюнзенхаузен – 4 Птолемейс – 4 Ватерло – 2 Винтерхур – 3 Абърдийн – 1 Аликанте – 1

Справка за ползването на книги на автори от специалност
Библиотечно-информационни науки (към 03.03.2012 г.)

Автор	Заглавие	Общо посещения	Изтеглени файлове	Посещения по страни	Посещения по градове
Александър Димчев*	<p>Политики за подготовка и развитие на библиотечно-информационни специалисти в България (1989–2010)</p> <p><i>(депозирани 04.01.2011 г.)</i></p>	147	678	<p>България – 47 Русия – 29 САЩ – 25 Украйна – 14 ХонгКонг – 7 Германия – 4 Сенегал – 4 Канада – 2 Естония – 2 Англия – 2</p>	<p>София – 40 Москва – 29 Куай Чунг – 7 Сياتъл – 5 Гюнзенхаузен – 4 Добрич – 4 Талин – 2 Ватерло – 2 Аликанте – 1 Конглетън – 1</p>
Александър Димчев*	<p>Фондовете на библиотеките на университетите и висшите училища в периода 1888–1987 г.</p> <p><i>(депозирани 04.01.2011 г.)</i></p>	104	223	<p>България – 32 Русия – 20 САЩ – 32 Украйна – 12 ХонгКонг – 1 Германия – 2 Сенегал – 2 Испания – 1 Македония – 1 Естония – 2 Англия – 1</p>	<p>София – 30 Москва – 19 Сياتъл – 3 Гюнзенхаузен – 4 Хюстън – 1 Етпополе – 1 Ватерло – 2 Куай Чунг – 1 Аликанте – 1 Конглетън – 1 Скопие – 1</p>
Нина Шуманова*	<p>Хронологичен библиографски указател 1981–2010 г. на Годишник на Софийския университет „Св. Климент Охридски“, Философски и факултет</p> <p><i>(депозирани 11.06.2010 г.)</i></p>	314	1 441	<p>България – 117 Русия – 71 САЩ – 51 Украйна – 14 Турция – 9 Гърция – 4 Китай – 8 Холандия – 4 Белгия – 2 Чехия – 2</p>	<p>София – 99 Москва – 69 Сياتъл – 5 Русе – 6 Варна – 5 Абакан – 2 Едрине – 2 Киев – 2 Плевен – 2</p>

Посочените в таблиците данни за търсенето и ползването на „Годишника“ и на трите книги **потвърждават хипотезата за сериозно увеличаване на интереса към публикациите в онлайн режим на „открит достъп“ за сметка на традиционно отпечатваните.** По този начин изследователската дейност на специалността става по-видима и се отваря много по-широко към учени от други страни. Предимствата за специалността и за преподавателите имат и друг израз. Неимоверно бързо се ускорява времето от създаването на изданието до неговото оповестяване в научния портал. По този начин информацията се разпространява с една-две години по-бързо от тази в традиционно издаваните годишници и други публикации, които излизат с голямо закъснение. Няма ограничение в обема на изданията. Спестяват се значителни финансови средства, особено в кризисния период. Препоръчително е обаче да се отиде към англоезична версия на част от по-значимите публикации. Така те ще станат конвертируеми и по-търсени в научния свят. Това неминуемо ще се отрази върху авторитета на научното направление, развивано от катедрата, и до увеличаване цитирането на публикациите на преподавателите. Процесът е свързан и с активно интегриране на професионалната колегия с други институции, научни звена и групи.

В заключение, за развитието на процесите по въвеждане и развитие на инициативата за ОД в Софийския университет, могат да бъдат направени следните по-важни изводи за бъдещи действия. Тяхното решаване ще се отрази върху научните звена в него, каквато е и катедра „Библиотекознание, научна информация и културна политика“.

- Наложително е приемане на цялостна концепция за поддържането и развитието на университетски репозиториум/и. Идеята е заложена в „Стратегията за развитие на науката в Софийския университет“, утвърдена от Академическия съвет през 2009 г. Тя трябва да бъде съобразена и съгласувана на вертикално и хоризонтално ниво;
- Да се въведат нормативни изисквания за депозирането в репозиториуми на публикации от изследователски разработки, статии, доклади, книги и др. документи, финансирани с публични средства или със средства по проекти на ЕС;
- Да се интегрира дейността на факултетите, изследователските центрове, УБ, УИП, УИЦ и др. субекти в Университета, създаватели на научна информация и продукти по отношение представянето на тези ресурси в режим на ОД;

- Да се търси възможност за координиране на университетския информационен портал с други подобни в страната и чужбина;
- Всички годишници и списания, издавани в Софийския университет, да бъдат експонирани в режим на „открит достъп“ – „златен път“;
- Да се налага тенденцията за въвеждане на текстове на чужди езици в електронните публикации с цел разширяване интереса и конвертируемостта на българската наука и култура.

Заклучение

В следващите години научните колегии ще трябва да решават как да сглобят пъзела, така че той да им помогне за съхранят ценното и да се отправят към нови откривателства в своите пориви да разбират и променят света. Един от неговите елементи е „откритият достъп“. Изследователите все повече ще трябва се учат сами да управляват информационните потоци, което ще им помогне по-лесно да сбъдват своите мечти. Така ще успяват да намират повече съмишленици в обществото на знанието. Надявам се научната колегия в нашата страна и в нашия национален университет да направи по-скоро нужното, за да „открехне по-широко вратата“ и да се включи в пътешествието. Иначе ще оставаме все неразбрани и непознати! В този смисъл бих си позволил да използвам думите на Стефан Харнад, споделени в неговата публикация *„Пробуждането на „спящия гигант“*. *Университетски мандати за открит достъп*“: „Университетите – това са наистина „спящи гиганти“ по отношение на ОД.[10] Те са все още доста забавени, за да реализират ефективно ОД, или да направят нещо за това. В отличие от студентите и младите преподаватели, университетите не са се развивали във века на онлайн информацията – за тях потенциала на онлайн достъпа не е така естествен и достижим, както за младото поколение. Стремейки се да бъдат чути, студентите и младите преподаватели могат да убедят университетите в необходимостта от ОД, да помогнат да се осъзнае неговото преимущество и да разкажат какво именно трябва да са направят“.

Бележки

¹ Първите научни списания се появяват през 17 век. Това са „Journal des Sçavans“ и „Philosophical Transactions of the Royal Society“. Те започват да излизат през 1665 г. По данни на ЮНЕСКО понастоящем в света излизат около 200 000 периодични издания в областта на науката. По данни на проф. Борислав Тошев около 75 000 научни списания от всички научни области се подлагат на рефери-

ране, индексирание, оценяване (във вторичните източници – печатни и електронни, напр. Chemical Abstracts, Sociological Abstracts, America: History & Life, Web of Science (Thomson Reuters), SCOPUS (Elsevier)).[2] Те попадат в тях след кандидатстване и строга оценка по определени показатели. Списания, които не са в тази система е прието да се означават като маргинални и публикуването на научни резултати в тях не се препоръчва. В световната система за реферирание, индексирание и оценяване има две елитни групи – около 7 500 списания са под контрола на Thomson Reuters (по-рано Thomson Scientific и още по-рано ISI на Гарфилд във Филадельфия). SCOPUS на Elsevier е европейският аналог на Thomson Reuters. SCOPUS контролира в момента около 15 000 peer-reviewed списания (и някои сборници от конференции), попаднали там след строга оценка по определени показатели. Двете формации дават на своите списания ежегодно стойностите на няколко научни индикатори, от които най-популярен у нас е импакт фактора, IF – интензивна величина, която е характеристика на списанието (и не е характеристика на хората, които публикуват в това списание); напълно равнопоставен е подобен индикатор, който се изчислява по друга процедура и затова дава числа (често на порядък по-малки), различни от стойностите на IF – SJR (импакт ранг) – това е аналогът на IF в SCOPUS.

² **Асоциацията на издателите (The Publishers Association)** е водеща комерсиална организация на издателите на книги, списания, аудио и електронни публикации във Великобритания. В нея членуват около 117 компании, свързани с издателска дейност и търговия с академичния и образователния сектор. Нейната основна цел е лобиране около авторското право и други области, релевантни на интересите на нейните членове, които представлява. Тя обхваща реално около 80% от издателската индустрия в този сектор в страната. <<http://www.publishers.org.uk>>

³ **Асоциацията на научните и професионалните обществени издатели (The Association of Learned and Professional Society Publishers – ALPSP)** е международна организация на некомерческите издатели. Тя има широко представено членство и различни членове от над 300 организации в 37 страни, които общо публикуват над половината от количеството на най-активните списания, книги, бази данни и други продукти. Мисията на Асоциацията е да свързва, обучава и информира научната и професионалната общност на издателите, и да заема активно място в моделиране на бъдещето на академичната и научната комуникация. <www.alpsp.org <blocked::<http://www.alpsp.org/>>

⁴ Национална мрежа от виртуални библиотеки – <http://www.bvu-bg.eu/nmnb/index.php>. Съгласно замисълът на инициаторите, създаването на мрежата от виртуални библиотеки е IV-ти етап от Националната програма за изграждане на виртуално образователно пространство, която стартира през 2002 г. в отговор на инициативата „e-Learning“ на Европейската комисия и е обективна необходимост, обусловена от:

- световните тенденции в развитието на образователната сфера и, в частност, на иновационните образователни технологии.
- програмите на Европейската комисия:
 - LIFELONG LEARNING;
 - eLearning;
 - eContentPlus;
 - Framework Programme 7, ICT Challenge 4: Digital Libraries and Content.
- проекта на Стратегията за развитие на висшето образование в България: „Създаване на национална мрежа от виртуални библиотеки с център Българския виртуален университет.“
- проекта на Оперативната програма за повишаване на образователния и научния потенциал на България: „2.4. Развитие на системата за електронно обучение и създаване на национални хранилища за електронни курсове и софтуерни продукти за електронно обучение към Българския виртуален университет“;
- тенденцията към преход от задочно към дистанционно (електронно) обучение;
- формирането на ново поколение Интернет потребители и съответно – на ново поколение обучаеми, желаещи да имат бърз достъп до разнообразно и качествено електронно учебно съдържание;
- преходът към нов тип електронно обучение (e-Learning 2), чиито най-важни характеристики са демократизацията и децентрализацията на учебното съдържание и на достъпа до него;
- постепенното навлизане на т.нар. мобилно обучение (m-Learning) и др.

Основната цел е създаване на виртуални библиотеки във всички университети, колежи и институти на БАН и тяхното интегриране в национално цифрово хранилище на знания, достъпно за всички, по всяко време и от всяко място, като предпоставка за развитие на базирана на знания икономика.

Основните задачи са:

- да се изгради базата и инфраструктурата на националната мрежа чрез предоставяне на сървър с подходяща конфигурация и надеждност на всеки държавен университет, колеж и институт;
- на сървъра да се инсталира „черупката“ на виртуалната библиотека;
- в библиотеката да се запише един еталонен веб-базиран курс с интегрирана виртуална лаборатория;
- сайтът на всеки курс да съдържа следните основни елементи:
 - Анотация;
 - Учебна програма;
 - Списък с препоръчителни литературни източници, в т.ч. и в Интернет;
 - Лекции;
 - Тестове за самоконтрол на обучаемите;

- Упражнения с пълна гама интерактивни учебни модели;
 - Задачи за самостоятелна работа, в това число и решени примери;
 - Ръководства за курсово проектиране, за работа с използваните софтуерни продукти, за подготовка за контролни работи, изпити и др.;
 - График на занятията;
 - Конспект за изпита;
 - Списък на преподавателския състав и координати за връзка с всеки преподавател;
 - Съобщения;
 - Форум;
 - Чат;
 - Статистическа информация за активността на обучаемите, посетили сайта, за резултатите от решените тестове и др.
- да се проведат семинари за подготовка на администратори и преподаватели съответно за поддръжка на черупката и за работа с нея
 - университетите, коледите и институтите да започнат да запълват черупката с качествено електронно съдържание, т.е. с уеб-базирани курсове;
 - всички виртуални библиотеки да бъдат обединени в национална мрежа чрез свързан с Българския виртуален университет портал;
 - в портала да се интегрира търсеща машина, чрез която преподаватели и най-вече студенти да могат да „претърсват“ всички виртуални библиотеки и да намират интересуващите ги курсове и информация;
 - свързване на българската мрежа от виртуални библиотеки с европейската такава;
 - периодично провеждане на национални семинари и конференции за запознаване с добрите практики на отделни университети, колежи и институти;
 - периодично информиране на обществеността за резултатите от работата по проекта чрез националните и регионални масмедии.

Основните етапи са планирани в следния порядък:

I етап – включване на университетите;

II етап – включване на коледите;

III етап – включване на институтите на БАН;

IV етап – включване на други образователни институции.

Необходимите ресурси за реализацията на проекта възлизат на:

2008 г. – 500 хил.лв.

2009 г. – 500 хил. лв.

2010 г. – 500 хил. лв.

Евентуалните изпълнители на проекта са колективи от преподаватели, докторанти и студенти под егидата на Младежкото иновационно и информационно общество.

Направеният анализ от автора на настоящето изследване сочи следното ниво на постигнатото в рамките на проекта. (Данните в таблиците са представени съобразно начинът им на подреждане в сайта на проекта)

1. НАРОДНА БИБЛИОТЕКА – Няма данни. (Не е наличен такъв адрес в Електронната библиотека.)

2. НАЦИД – Няма данни.

3. УНИВЕРСИТЕТИ:

3.1. УНИВЕРСИТЕТСКИ БИБЛИОТЕКИ (Появяват се сайтовете на библиотеките.)

3.2. УНИВЕРСИТЕТИ

Аграрен университет – Пловдив – няма данни
Академия за музикално, танцово и изобразително изкуство – Пловдив – Няма данни.
Академия на МВР – София – Няма данни.
Американски университет в България – Благоевград – Няма данни.
Бургаски свободен университет – Няма данни
Варненски свободен университет „Черноризец Храбър“ – Излизат учебни планове и съдържание
Великотърновски университет „Св. Св. Кирил и Методий“ – Няма данни.
Висше военноморско училище „Никола Йонков Вапцаров“ – Варна – Излизат учебни планове и съдържание и др. Ползват се с разрешение от автора. Не се влиза директно.
Висше строително училище „Любен Каравелов“ – София – Няма данни.
Висше транспортно училище „Тодор Каблешков“ – София – Няма данни.
Висше училище по застраховане и финанси – София – Няма данни.
Военна академия „Георги Стойков Раковски“ – София – Излизат учебни планове, съдържание и др. Ползват се с разрешение от автора. Не се влиза директно.
Държавна музикална академия „Проф. Панчо Владигеров“ – София – Няма данни.
Икономически университет – Варна – Няма данни.
Лесотехнически университет – София – Няма данни.
Медицински университет – Плевен – Излизат учебни планове и съдържание и др. Достъп с парола.
Медицински университет – Пловдив – Няма данни.
Медицински университет – София – Влиза се в сайта на МУ – има линк към националната мрежа.
Медицински университет „Проф. д-р Параскев Стоянов“ – Варна – Няма данни.
Международно висше бизнес училище – Ботевград – Влиза се в сайта с парола.
Международен славянски институт – Няма данни.
Минно –геоложки университет „Св. Иван Рилски“ – София – Няма данни.
Национален военен университет „Васил Левски“ – В.Търново – Влиза се в сайта на центъра за дистанционно обучение с парола.
Национална академия за театрално и филмово изкуство „Кръстьо Сарафов“ –

<i>София – Няма данни.</i>
<i>Национална спортна академия – София – Влиза се в сайта на центъра за дистанционно обучение с парола.</i>
<i>Национална художествена академия – София – Няма данни.</i>
<i>Нов български университет – София – Няма данни.</i>
<i>Пловдивски университет „Паисий Хилендарски“ – Влиза се в сайта – информация за студентите.</i>
<i>Русенски университет „Ангел Кънчев“ – Влиза се в сайта за електронно обучение с парола.</i>
<i>Софийски университет „Св. Климент Охридски“ – Влиза се в сайта на Факултета по математика и информатика с парола.</i>
<i>Специализирано висше училище по библиотекознание и информационни технологии – София – Няма данни.</i>
<i>Стопанска академия „Димитър Ценов“ – Свищов – Влиза се в сайта на центъра за дистанционно обучение с парола.</i>
<i>Технически университет – Варна – Няма данни.</i>
<i>Технически университет – Габрово – Влиза се в сайта на центъра за дистанционно обучение с парола.</i>
<i>Технически университет – София – Няма данни.</i>
<i>Технически университет – София / филиал Пловдив – Влиза се в сайта за обучение с парола.</i>
<i>Тракийски университет – Стара Загора- Няма данни.</i>
<i>Университет „проф. Асен Златаров“ – Бургас – Няма данни.</i>
<i>Университет за национално и световно стопанство – София – Няма данни</i>
<i>Университет по архитектура, строителство и геодезия – София – Влиза се в сайта за обучение с парола.</i>
<i>Университет по хранителни технологии – Пловдив – Няма данни.</i>
<i>Химикотехнологичен и металургичен университет – София – Няма данни.</i>
<i>Шуменски университет „Еп. Константин Преславски“ – Няма данни.</i>
<i>Югозападен университет „Неофит Рилски“ – Благоевград – Няма данни.</i>
<i>City university – Пазарево – Няма данни.</i>

4. КОЛЕЖИ

<i>Българо-германски аграрен колеж – Стара Загора – Няма данни.</i>
<i>Добруджански технологичен колеж – Добрич – Влиза се в сайта за обучение с парола.</i>
<i>Европейски колеж по икономика и управление – Пловдив – Няма данни.</i>
<i>Земеделски колеж – Пловдив – Влиза се в сайта за дистанционно обучение с парола.</i>
<i>Инженерно –педагогически колеж – Сливен – Няма данни.</i>
<i>Колеж – Добрич – Няма данни.</i>
<i>Колеж към ТУ –Варна – Варна – Няма данни.</i>
<i>Колеж към ТУ – София – Сливен – Няма данни</i>
<i>Колеж по икономика и администрация – Пловдив – Няма данни.</i>
<i>Колеж по икономика и управление – Свищов – Няма данни.</i>
<i>Колеж по мениджмънт, търговия и маркетинг – София – Няма данни</i>

<i>Колеж по минно дело – Кърджали – Няма данни.</i>
<i>Колеж по строителство – София – Няма данни.</i>
<i>Колеж по телекомуникации и пощи – София – Няма данни.</i>
<i>Колеж по туризъм – Благоевград – Няма данни.</i>
<i>Колеж по туризъм – Бургас – Няма данни.</i>
<i>Колеж по туризъм – Варна – Няма данни.</i>
<i>Колеж „Телематика“ – Стара Загора – Няма данни</i>
<i>Медицински колеж – Благоевград – Няма данни.</i>
<i>Медицински колеж – Бургас – Няма данни.</i>
<i>Медицински колеж – Варна – Няма данни.</i>
<i>Медицински колеж – Велико Търново – Няма данни.</i>
<i>Медицински колеж – Враца – Няма данни.</i>
<i>Медицински колеж – Добрич – Няма данни.</i>
<i>Медицински колеж – Плевен – Няма данни.</i>
<i>Медицински колеж – Пловдив – Няма данни.</i>
<i>Медицински колеж – Русе – Няма данни.</i>
<i>Медицински колеж – Сливен – Няма данни.</i>
<i>Медицински колеж – София – Няма данни.</i>
<i>Медицински колеж – Стара Загора – Няма данни.</i>
<i>Медицински колеж – Хасково – Няма данни.</i>
<i>Международен колеж – Албена – Няма данни.</i>
<i>Обединен технически колеж – София – Няма данни.</i>
<i>Педагогически колеж – Враца – Няма данни.</i>
<i>Педагогически колеж – Добрич – Няма данни.</i>
<i>Педагогически колеж – Пазарджик – Няма данни.</i>
<i>Педагогически колеж – Плевен – Няма данни.</i>
<i>Стопански колеж – София – Няма данни.</i>
<i>Театрален колеж „Любен Гройс“ – София – Няма данни.</i>
<i>Технически колеж – Благоевград – Няма данни.</i>
<i>Технически колеж – Бургас – Няма данни.</i>
<i>Технически колеж „Джон Атанасов“ – Пловдив – Няма данни.</i>
<i>Технически колеж – Ловеч – Няма данни.</i>
<i>Технически колеж – Силистра – Няма данни.</i>
<i>Технически колеж – Смолян – Няма данни.</i>
<i>Технически колеж – Ямбол – Няма данни.</i>
<i>Технологичен колеж – Разград – Няма данни.</i>
<i>Технологичен колеж – София – Няма данни.</i>
<i>Транспортен колеж – София – Няма данни.</i>

5. ИНСТИТУТИ – БЪЛГАРСКА АКАДЕМИЯ НА НАУКИТЕ

<i>Археологически институт с музей – Влиза се в сайта. публикува сп. Археология – на свободен достъп. и др. публикации.</i>
<i>Географски институт – Няма данни.</i>
<i>Геологически институт – Влиза се в сайта. Публикува списания на свободен достъп и др. публикации.</i>

<i>Геофизичен институт</i> – Влиза се в сайта. Публикува списания на свободен достъп и др. публикации.
<i>Етнографски институт с музей</i> – Влиза се в сайта. Публикува списания на свободен достъп и др. публикации.
<i>Икономически институт</i> – Влиза се в сайта. Публикува списания на свободен достъп и др. публикации.
<i>Институт за български език</i> – Влиза се в сайта. Достъп с парола.
<i>Институт за гората</i> – Няма данни
<i>Институт за изкуствознание</i> – Влиза се в сайта. Публикува списания на свободен достъп и др. публикации.
<i>Институт за космически изследвания</i> – Влиза се в сайта. Публикува списания на свободен достъп и др. публикации.
<i>Институт за литература</i> – Влиза се в сайта. Публикува списания на свободен достъп и др. публикации.
<i>Институт за правни науки</i> – Влиза се в сайта. Няма публикации на открит достъп.
<i>Институт за философски изследвания</i> – Няма данни.
<i>Институт за фолклор</i> – Няма данни.
<i>Институт за ядрени изследвания и ядрена енергетика</i> – Няма данни.
<i>Институт по астрономия</i> – Няма данни.
<i>Институт по балканистика</i> – Вход чрез сайта на ЦБ БАН – Публикува списания на свободен достъп и др. публикации.
<i>Институт по биология и имунология на размножаването</i> – Вход чрез сайта. Публикува статии на свободен достъп и др. публикации.
<i>Институт по биофизика</i> – Вход чрез сайта.
<i>Институт по ботаника</i> – Влиза се в сайта. публикува списания на свободен достъп и др. публикации.
<i>Институт по водни проблеми</i> – Вход чрез сайта.
<i>Институт по генетика</i> – Няма данни.
<i>Институт по експерим. морфология и антропология с музей</i> – Няма данни.
<i>Институт по експериментална патология и паразитология</i> – Няма данни.
<i>Институт по електроника</i> – Няма данни.
<i>Институт по електрохимия и енергийни системи</i> – Влиза се в сайта. Публикува списания на свободен достъп и др. публикации.
<i>Институт по зоология</i> – Влиза се в сайта. Публикува списания на свободен достъп и др. публикации.
<i>Институт по инженерна химия</i> – Влиза се в сайта. Публикува на свободен достъп публикации.
<i>Институт по информационни технологии</i> – Влиза се в сайта. Публикува списания на свободен достъп и др. публикации.
<i>Институт по история</i> – Влиза се в сайта.
<i>Институт по катализ</i> – Влиза се в сайта. Публикува издания на свободен достъп и др. публикации.

Институт по компютърни и комуникационни системи – Няма данни.
Институт по математика и информатика – Влиза се в сайта. Публикува списания на свободен достъп и др. публикации.
Институт по металознание – Влиза се в сайта. Публикува списания на свободен достъп и др. публикации.
Институт по механика – Влиза се в сайта. Публикува списания на свободен достъп и др. публикации.
Институт по микробиология – Няма данни.
Институт по молекулярна биология – Влиза се в сайта. Публикува списания на свободен достъп и др. публикации.
Институт по невробиология – Няма данни.
Институт по обща и неорганична химия – Влиза се в сайта. Публикува бюлетин на свободен достъп и др. публикации.
Институт по океанология – Варна – Влиза се в сайта. Публикува списания на свободен достъп и др. публикации.
Институт по органична химия с център по фитохимия – Влиза се в сайта. Публикува списания на свободен достъп и др. публикации.
Институт по паралелна обработка на информацията – Влиза се в сайта. Публикува документи на свободен достъп.
Институт по полимери – Влиза се в сайта. Публикува документи на свободен достъп.
Институт по психология – Няма данни.
Институт по социология – Няма данни.
Институт по управление и системни изследвания – Няма данни.
Институт по физика на твърдото тяло – Няма данни.
Институт по физикохимия – Влиза се в сайта. Публикува документи на свободен достъп.
Институт по физиология на растенията – Влиза се в сайта. Публикува списания на свободен достъп и др. публикации.
Институт по хидро- и аеродинамика – Влиза се в сайта. Публикува документи на свободен достъп.
Кирило-методиевски научен център – Влиза се в сайта – няма данни за публикации на открит достъп.
Национален институт по метеорология и хидрология – Влиза се в сайта. Публикува бюлетин на свободен достъп и др. публикации.
Център по наукознание и история на науката – Няма данни.

6. ДРУГИ ВИРТУАЛНИ БИБЛИОТЕКИ

Българският портал на знанието – Влиза се в сайта. Знам.bg е общообразователен интернет портал – основен възел в „Българската национална мрежа от знания“. Публикува учебни документи на свободен достъп.
Виртуална библиотека за служители на държавната администрация – Влиза се в сайта за електронно обучение с парола.
Виртуална библиотека за българска литература – Влиза се в сайта. Вирту-

ална библиотека „словото“ си е поставила за цел да публикува в интернет всички значими произведения на българската литература.
Интерактивен мултидисциплинарен Английско -български речник – букви: a b c d – Търси се издател, който да разработи web страница и search engine (търсеца машина) за публикуване на целия речник в интернет.
Виртуална библиотека „Литературен клуб“ – Няма данни.
Виртуална библиотека на е-читалище „Future now“ – Няма данни.
Виртуална библиотека на центъра за следдипломно и факултативно обучение е-академия към Стопанска академия – Свищов – Влиза се в сайта за електронно обучение с парола.
Виртуална библиотека на студенти в дистанционна форма на обучение „virtual joint learning“ към Стопанска академия – Свищов – Влиза се в сайта за електронно обучение с парола.
Виртуална библиотека на международна бизнес школа „Трансбизнес -е., – Влиза се в сайта. Публикува документи на свободен достъп.
Виртуална библиотека на Международния институт по здравеопазване и здравно осигуряване – Влиза се в сайта. Публикува документи на свободен достъп.
Виртуална библиотека на Централната научно-техническа библиотека – Няма данни.
Виртуална духовна библиотека – Влиза се в сайта. Публикува документи на свободен достъп.
Виртуална правна библиотека – Няма данни
Икономическа виртуална библиотека – Няма данни.
Виртуална библиотека за българската славистика – Достъп чрез сайта на Университетската библиотека. Публикува документи на свободен достъп.
Онлайн курсове и тестове – Влиза се в сайта. Предлага онлайн курсове – самоучители, симулации, тестове и др.

⁵ **Български научни списания с импакт фактор**

Доклади на Българската академия на науките
 Biotechnology & Biotechnological Equipment
 Bulgarian Chemical Communication
 Journal of the Balkan Tribological Association
 Journal of Environmental Protection and Ecology
 Oxidation Communications
 Propagation of Ornamental Plants
 ZooKeys

Български научни списания с импакт ранг

Доклади на Българската академия на науките
 Ендокринология
 Икономически изследвания
 Педиатрия
 Проблеми на инфекциозните и паразитните болести

Ренгенология и радиология
Туризм
Химия. Българско научно-методическо списание
Acta medica Bulgaria
Advanced Studies of Theoretical Physics
Anaesthesiology & Intensive Care
Balkan Journal of Medical Genetics
Biotechnology & Biotechnological Equipment
Bulgarian Historical Review
Clinical and Transfusion Haematology
Folia medica
General Medicine
Journal of the Balkan Tribological Association
Journal of Environmental Protection and Ecology
Oxidation Communications
Propagation of Ornamental Plants
Review of Clinical Pharmacology and Pharmacokinetics

Приложения

Приложение № 1

П р а в и л а
на Философски факултет
относно реда и изискванията за публикуването в научния архив на
Софийския университет „Св. Климент Охридски“
(*research.uni-sofia.bg*)

1. Научният архив на Софийския университет предоставя възможност за свободен достъп до научните изследвания и трудове на преподаватели, докторанти, постдокторанти, служители във Философски факултет, както и за защитени във факултета магистърски тези и дисертации или резултати от съвместни проекти с български и чужди научноизследователски и образователни институции.

2. Научните публикации могат да бъдат във вид на монографии, сборници, учебници, студии, статии, доклади от научни конгреси (конференции, симпозиуми), хабилитационни трудове, дисертации, защитени магистърски тези, методики на изследвания, резултати от научни и приложни проекти и др.

3. Всеки представител(и) от колегията на ФФ има право да публикува в научния портал на СУ при спазване на съответни правила.

4. Документите за публикуване се придвижват в следния ред:

4.1 **С решение на Факултетен съвет се публикуват сборници, годишници, монографии, учебници след:**

1. Доклад от ръководителя на катедрата чрез Деканския съвет до Факултетния съвет и Протокол от заседание на катедрата, съдържащ: пълното заглавие; вид на документа; имената на автора или на колектива; имена на редактори (ред. колегии), рецензенти.

3. Рецензия за всеки материал: при сборници и годишници – за всяка статия и студия; при монографии – две рецензии от хабилитирани лица.

4. При необходимост се определя редактор от съответната катедра или от УИ „Св. Климент Охридски“. Редактираното издание се насочва към Факултетния съвет, който взема решение за формата на публикуване – електронно или печатно (ако е включено в издателския план на ФФ).

4.2. С Решение на Декански съвет се публикуват:

4.2.1. **Дисертации (за научна степен)** – доклад от ръководителя на катедрата, съдържащ: пълното заглавие; имената на автора; сведения за научното направление, дата на публична защита, имената на рецензентите, препис от решението на научната комисия.

4.2.2. **Сборници с доклади от конференции, отделни доклади и статии** – доклад от ръководителя на катедра, протокол от катедрен съвет, включващ: съдържание на сборника с имената на авторите и на съставителите; данни за институцията/те, организатор/и; имена на редактори; редакционна колегия.

4.2.3. **Изследвания, свързани с дисертационните трудове на докторанти и планови работи на постдокторанти** – доклад от ръководителя на катедрата, протокол от заседание на катедрен съвет, рецензия на представената разработка от научния ръководител.

4.2.4. **Магистърски и докторски тези** – доклад от ръководителя на катедрата, съдържащ информация за успешна защита; протокол с решение на катедрен съвет за публикуване; мнение на научния ръководител, рецензии.

4.2.5. **Други форми на научни публикации:** доклад на ръководителя катедра, протокол от решение на катедрен съвет за публикуване.

5. Авторът/ите дава/т писмено съгласие за електронното публикуване, вида и условията на достъп – напълно открит или ограничен според приложени лиценз за право за публикуване. В случай, че авторът/ите са нарушили права на интелектуална собственост или други права, свързани с документа, отговорността се носи от него/тях.

6. Всички документи се предават в Деканата на ФФ, придружени с хартиено и електронно копие на публикацията и подпис на автора/ите за съгласие за публикуването.

7. Документите за публикуване трябва да бъдат съобразени със следните изисквания:

7.1. **Резюме:** Ако публикацията е на български език, се придружава с резюме до една страница и ключови думи на избран от автора/ите чужд език и обратно, ако е на чужд език, се дава резюме на български.

7.2. **Ключови думи:** 3 до 7, като не повтарят съдържащи се в заглавието термини.

7.3. **Формат:** Материалите се форматират като за печатно издание, записани във формат на файла PDF. При невъзможност за конвертиране в PDF, предаденият текстов файл да бъде в окончателен (редактиран и преминал текстообработка) вариант.

7.4. **Други данни**, с които авторът би желал да даде някаква допълнителна информация за себе си или за публикацията (кратки биобиблиографски данни, бележки, отправки, предпочитан начин на цитиране и ползване на труда, таблици, приложения, схеми и др.)

8. Материалите се публикуват **в срок от 10 дни** след предаването им с пълната документация на редактор-администратора на електронния архив на ФФ.

9. Хартиеният вариант на електронните публикации се съхранява както следва: за спец. „Философия“ и „Психология“ – в библиотеката в Ректората; за спец. „Социология“, „Политология“, „Публична администрация“, „Европеистика“ и кат. „Реторика“ – в библиотеката по социални науки, кампус „Изток“, бл. 2; за спец. „Културология“ и БИН – в съответните библиотеки на специалностите.

Правилата са разгледани и утвърдени от ФС на ФФ на 10.01. 2012 г.

Съставители проф. д-р Александър Димчев, проф. д-р Димитър Денков и Весела Цокева.

Приложение № 2

Лиценз за предоставяне на право за публикуване [в електронната библиотека на Софийския университет]

С подписването и представянето на този лиценз, Вие (авторът/ите или собственикът/ците на авторско право) давате на Софийския университет неизключителни (неексклузивни) права да възпроизвежда, трансформира (както е определено по-долу) и/или разпространява Вашата публикация (включително резюмето) по целия свят в печатна или електронна форма и чрез всякакъв формат, включително, но не само аудио и видео.

Давате на СУ правото да трансформира публикацията във всякакъв формат или форма, без да променя съдържанието, с цел запазване.

Също така давате на СУ правото да съхранява повече от едно копие на публикацията с цел сигурност, архивиране и запазване.

Удостоверявате, че публикацията е Ваша оригинална творба и че имате правото да отдавате правата, съдържащи се в настоящия лиценз. Също така удостоверявате, че доколкото Ви е известно, публикацията Ви не нарушава ничии авторски права.

Ако публикацията съдържа материал, за който нямате авторски права, удостоверявате, че сте получили неограничено разрешение от собственика на авторските права, за да дадете на СУ правата, изисквани от настоящия лиценз и че материалът на третата страна е ясно обозначен в текста на публикацията.

Ако публикацията се основава на творба, която е спонсорирана или подпомогана от агенция или организация, различна от СУ, удостоверявате, че сте изпълнили всичките си задължения, изисквани от подобен договор или споразумение.

СУ се задължава да посочи ясно Вашето име/имена като автор/и или собствени/ци на авторските права на публикацията и няма да прави други промени по публикацията, освен позволените му от настоящия лиценз.

Предоставяне на право за публикуване за следния документ:

Автор	
Заглавие на публикацията (на български и чужд език)	
Източник, страници*	
Дата на издаване*	
Издавател*	
Идентификатори (ISSN, ISBN, URI и др.)*	
Период за публикуване	
Информация за контакт	

Публикуване на пълен текст	☐ ДА ☐ НЕ
----------------------------	--

Име	
Длъжност/ научна степен	
Подпис	
<i>Допълнително условие при публикуване на пълен текст:</i>	
<i>Документът да бъде публикуван в цялост, без каквито и да било изменения.</i>	

*ако е публикуван или разпространяван преди това

Използвана литература

1. **Ганчев, Г.** Електронен научен архив на Софийския университет. // Музеи, архиви и библиотеки в современном информационном обществе. V Международные музейные чтения „Современные проблемы музееведения“. Международная Интернет-конференция, 12–13 май 2011, <<http://ogiik.forum24.ru/?1-3-0-00000005-000-0-0-1303098465>>.
2. **Едно** кратко и ясно представяне на базата на научното оценяване – стриктното му внедряване в България би осъществило до голяма степен необходимата реформа. [електронна кореспонденция, <mailto:khimiya@yahooogroups.com> ; 05.04.2011].
3. **Кохезионната** политика укрепва стратегията 2020 [Електронен ресурс]. // Inforegio – Panorama, зима 2001–2011, № 36, с. 4–13. <http://ec.europa.eu/regional_policy/sources/docgener/panorama/pdf/mag36/mag36_bg.pdf ; 27.02.2012>.
4. **Линден, И., Ф. Линден.** Открытый доступ: „зеленый путь и „золотой путь“. // Науч. и техн. библ., 2009, № 7, с. 30–43.
5. **Национална** библиотека „Св.св. Кирил и Методий“. Годишен отчет 2010. – София : НБКМ, 2011. – 126 с.
6. **Национална** мрежа от виртуални библиотеки. <<http://www.bvu-bg.eu/nmnb/index.php/01.05.2012>>
7. **Национална** стратегия за развитие на научните изследвания 2020 [Електронен ресурс]. // Министерство на образованието, младежта и науката. Стратегически документи. <http://www.minedu.government.bg/opencms/export/sites/mon/left_menu/strategies/documents/science_researches-2020.pdf; 18.02.2012>.

8. **Програма** за развитие на образованието, науката и младежките политики в Република България. (2009–2013 г.) [Електронен ресурс]. // Министерство на образованието, младежта и науката. Стратегически документи. <http://www.minedu.government.bg/opencms/export/sites/mon/left_menu/documents/strategies/programa_MOMN-2009-2013.pdf ; 18.02.2012>.
9. **Хагерлид**, Я. Програма „Open Access.se“ – шведският опит координации поддръжки на програмите с Открит достъп. // Науч. и техн. библ., 2009, № 8, с. 24–32.
10. **Харнад**, Ш. Пробуждане „спящия гигант“. Университетски мандати на Открит достъп. // Науч. и техн. библ., 2009, № 10, с. 62–72
11. **Шрайберг**, Я. Состояние на откритостта на библиотечно-информационното пространство в Русия и СНГ. // Науч. и техн. библ., 2009, № 11, с. 29–38.
12. **Яврукова**, Б. Значението на книгообмена за комплектуване на библиотеките. // Библиотека, 2008, № 1, 13–16.
13. **Valley**, C. What is Open Access. // Key Strategic, Technical and Economic Aspects. – Oxford : Chandos Publishing, 2006. – p. 13–27.
14. **BioMed Central**. <<http://www.biomedcentral.com/about/> ; 16.02.2012>.
15. **Digital Agenda: more open access to scientific information** [Електронен ресурс]. // <<http://europa.eu/rapid/pressReleasesAction.do?reference=IP/11/890> ; 17.02.2012>.
16. **DOAJ**. Directory of Open Access Journals. <<http://www.doaj.org> ; 15.02.2012>.
17. **DRIVER** (Digital Repository Infrastructure for European Research). <<http://www.driver-community.eu> ; 16.02.2012>.
18. **Harnad**, S. & T. Brody. Comparing the Impact of Open Access (OA) vs. Non-OA Articles in the Same Journals [Електронен ресурс]. // D-Lib Magazine, № 10, p. 17–22, <<http://www.eprints.ecs.soton.ac.uk> ; 16.08.2011>.
19. **Harnad**, S. Self-Archiving Initiative [Електронен ресурс]. // Nature, 2001, Vol. 410, p. 1024–1025. <<http://www.cogprints.org/1640> ; 22.08.2010>.
20. **Laakso**, Mikael, Welling, Patrik, Bukvova, Helena et al. The Development of Open Access Journal Publishing from 1993 to 2009. [Електронен ресурс]. // PLoS ONE, 2011, Vol. 6 (6). <<http://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC3113847> ; 01.03.2012>.
21. **Lewis**, D. From Stacks to the Web: the Transformation of Academic Library Collecting [Електронен ресурс]. // <<http://infodocket.com/2012/01/12/from-stacks-to-the-web-the-transformation-of-academic-library-collecting-preprint> ; 25.02.2012>.
22. **Lewis**, D. The Inevitability of Open Access [Електронен ресурс]. // College & Research Libraries preprint, anticipated publication date July 2012. <<http://crl.acrl.org/content/early/2011/09/21/crl-299.full.pdf+html> ; 01. 10. 2012> .
23. **Morrison**, H., J. Szczepanski. Collecting for the world [Електронен ресурс]. // OA Librarian. Open access resources by and for librarians, 10 Dec. 2005. <<http://oalibrarian.blogspot.com/2005/12/jan-szczepanski-collecting-for-world.html> . ; 15. 02. 2012>
24. **Open Access to the Scientific Literature** [Електронен ресурс]. A Summary of the Issues. // LSU Health Sciences Center, Shreveport. Medical Library. <<http://libsh.lsuhscc.edu/openaccess.html> ; 10.08.2011>.
25. **OpenAIRE**. Open Access Infrastructure Research for Europe. <www.openaire.eu ; 27.02.2012>.
26. **OpenDOAR**. The Directory of Open Access Repositories. <<http://opendoar.org/find.php> ; 24.02.2012>.

27. **OpenDOAR**. The Directory of Open Access Repositories. <<http://www.orphar.org/onechart.php?> ; 20.02.2012>.
28. **Petition** for guaranteed public access to publicly-funded research results. <<http://www.ec-petition.eu/> ; 20.02.2012>.
29. **PLoS**. Public Library of Sciences. <<http://www.plos.org/publications/journals> ; 16.02.2012>.
30. **Research** at Sofia University „St. Kliment Ohridski,,. <<http://research.uni-sofia.bg> ; 01.03.2012>.
31. **SHERPA**. [Securing a Hybrid Environment for Research Preservation and Access]. <<http://www.sherpa.ac.uk/> ; 17.02.2012>.
32. **Swan**, A. Open Access. Overview of Scholarly Communication. // Key Strategic : Technical and Economic Aspects. – Oxford : Chandos Publishing. – 2006. – p. 3–13.
33. **Van Orsdel**, L., K. Born. Periodicals Price Survey 2008: Embracing Openness: Global initiatives and startling successes hint at the profound implications of open access on journal publishing. // Library Journal, 2008, № 4, p. 10–15.
34. **Wikipedia**: About [Електронен ресурс]. // Wikipedia. The free encyclopedia. <<http://en.wikipedia.org/wiki/Wikipedia:About> ; 10.03.2012>